

SZÍNJÁTSZÁS SEPSISZENTGYÖRGYÖN A 19. SZÁZADBAN

SALAMON SÁNDOR

A húszadik évét betöltött sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház a város első állandó színháza.

Noha már a múlt század végén felvetődött a gondolat, hogy Sepsiszentgyörgyön állandó jellegű színháztermet kell építeni és állandó színházi évadot kell biztosítani a különböző vándortársulatok leszerződésével, arra, hogy ennek a városnak állandó, hivatásos színészegyüttese legyen, még fél évszázadra volt szükség.

A lakosság közös óhaja 1948-ban vált valóra, amikor a népi demokratikus kormányzat szocialista szellemű nemzetiségi politikájának vívmányaként a Kolozsvárról áthelyezett Dolgozók Színházából megalakult a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház.

Ez a vázlat arra a kérdésre keresi a feleletet, hogy milyen színházi műveltségben volt része a város lakosságának a 19. században, milyen színjátszói és színházi hagyományokat örökölt a jelenlegi intézmény a múlttól, mi volt ebben az örökségben a fejlődést gátló elem, mi a kibontakozást elősegítő, a haladást előre lendítő hagyomány

E dolgozatnak nem célja az oknyomozás és az összegezés, hanem a tényközlés, a helyi sajtóban és levéltárban végzett több éves kutatás eredményeképpen összegyűlt adatok nyilvánosságra hozatala.

A kutatás nehézségeiről

A sepsiszentgyörgyi színjátszás múltjának kutatását rendkívül megnehezíti néhány sajnálatos körülmény :

A városi levéltár 1848 előtti anyaga, kivéve néhány tanácsi és bírósági jegyzőkönyvet, 1849 nyarán, a cári intervenció csapatok bevonulásakor teljesen elpusztult¹. Évtizedekig tartotta magát a tévhiedelem, hogy akkor a szék (Háromszék megye) levéltára szóródott széjjel, de ma már tudjuk, hogy Orbán Balázs erre vonatkozó megjegyzése kiigazításra szorul : nem a szék, hanem a város iratai semmisültek meg².

A Sz.N. Múzeumba 1901-ben beadott, az 1879—97 közötti időszakból származó, 673 darabból álló színlapgyűjtemény az 1944. évi hadműveletek miatt elmenekített múzeumi anyaggal együtt 1945. március 27-én Zalaegerszeg állomásán bombatalálat következtében elégett³.

1968 szeptemberéig a helytörténet kutatói abban a hiedelemben voltak, hogy 19. századi színlapgyűjtemény tanulmányozására többé nem lesz alkalmuk. Annál öröndetesebb volt Árvay József főlelváltáros felfedezése, aki 1968-ban a megyei levéltárban különböző iratcsomók rendezése közben mintegy félszáz bemutató előadás nyomtatott színlapjára és kézzel írott műsorlapjára bukkant az 1869—70-es színi évadból. A leletet — újabb dokumentumok előkerüléséig — a helyi színháztörténet becses relikviáiként tartjuk számon.

Sepsiszentgyörgyön csak a kiegyezés után alapítottak hirlapot, így az 1870-es évek előtti időszakra irányuló hirlapi kutatás csak kolozsvári, marosvásárhelyi, brassói újságokra szorítkozhatik, de ez a munka kevés eredménnyel jár, mert a lapoknak akkoriban állandó tudósítójuk Sepsiszentgyörgyön nem volt, az önkéntes levelezők pedig csak ötletszerűen emlékeztek meg a színházi eseményekről.

A fenti okok miatt a sepsiszentgyörgyi színházi élet 1870, különösen pedig 1848 előtti állapotának megismerése nehézségekbe ütközik.

Emlékeztető adatok Sepsiszentgyörgy fejlődéstörténetéhez

A város a 15. században nyerte el „oppidum“ rangját. Népeességéről fogalmat alkothatunk egy 1567-ből származó összeírásból, mely 63 kaput tüntet fel⁴.

1786-ban II. József népösszeírást rendelt el. A reánk maradt regestrumokból tudjuk, hogy ebben az esztendőben Sepsiszentgyörgyön 105 ház állott, melyben 147 család, összesen 698 személy lakott. Jellemző a 700 lelkes mezővároskára, hogy az összeíráskor csak négy városi civist (mesterembert) vettek fel a jegyzékbe⁵.

1808-ban alakul az első céh, a csizmadiáké, 1829-ben a timároké, 1836-ban a szabóké.

A 19. század első évtizedeiben sincs még cseréppel fedett kőház a városban a Bálházat kivéve, nincsenek kövezett utcák, nincs utcai világítás, feneketlen sár nehezíti a közlekedést, a szalmatetős faházak állandó tűzveszélyt jelentenek.

Az első emeletes házakat a katonaság emeli az 1820-as években, 1832-ben épül a Székház.

A Székház felépítése jelentős esemény a szék életében, az 1832. esztendőből számíthatjuk Sepsiszentgyörgy gyorsabb ütemű városiasodását. E dátumig Sepsiszentgyörgy elmaradottabb kis mezőváros volt, mint Kézdivásárhely. Volt idő, amikor Bereck is népesebb volt. A kedvezőtlen történelmi feltételek miatt a 19. század harmadik évtizedéig nem tudott ipari és kereskedelmi góccá fejlődni, évszázadokig megmaradt mezőgaz-

dasági településnek. Közigazgatási szempontból sem volt jelentősége, mert a székgyűléseket mindig abban a faluban tartották, amelyekben az éppen hivatalban levő főkirálybíró lakott. 1832-ben a székek közös megegyezéssel a Székházat Sepsiszentgyörgyön építik fel, ettől kezdve az urbanizálódás rohamos léptekkel halad előre. Tisztviselők telepednek meg benne, iparosok és kereskedők jönnek a nyomukban úgy, hogy a reformkor végére már nemcsak nevében, hanem a valóságban is oppidum. Néhány évtized múlva maga mögött hagyja Kézdiváásrhelyt, a szék másik két városa, Bereck és Illyefalva elveszíti városi jogát.

Sepsiszentgyörgyre a szintársulatok akkor kezdenek bemenni, amikor az kifizetődővé válik, amikor már ennek a városnak is van polgársága, mely közönséget, és ennél fogva bevételt tud biztosítani a színészeknek.

1837-ben egy kolozsvári utazó leírásában említ egy olvasó, kártyázó, tekéző helyiségből álló kaszinót, egy gyógyszerterát, néhány apró boltot, dohányárudát és pálinkaföldét.

Sepsiszentgyörgy történetének legfényesebb korszaka az 1848—49-es önvédelmi harc egy esztendeje. A városban alakult meg a Honvédelmi Bizottmány, a székházbeli nagy-gyűlésen ajánlkozott Gábor Áron az ágyúöntésre, Kis János Olt-utcai harangöntő műhelyében rendezte be az első székely fegyvergyártó üzemet, e város látta vendégül 1849 tavaszán Bem tábornokot és Petőfit, ebben a városban volt az önvédelmi harc politikai központja és főhadiszállása.

1852-ben épült a kórház, 1854—56 között a városháza.

1857-ben vonul be az idegen tőke: Wellenreiter János serfőző megalapítja a város első gyárát.

1859-ben alapítják az első középiskolát, a négy osztállyal működő algimnáziumot, mely később főgimnáziummá fejlődik Székely Mikó Kollégium néven.

1861-ben Kiss Dénes kalaposmester nyit nagyobb műhelyt, követi a tőkés fejlődés útját, s társulva ifjú Nagy Elekkel, 1885-ben kalapgyárrá fejleszti műhelyét.

1868-ban állítják fel az első „távirtdai sodrony oszlopfákat”.

Az 1870-es évek elején készül el a Bazár-épület (a mai törvényszék), melynek emeletén 1874-ben megnyílik az első leányiskola.

1874-ben alapítják az első nyomdát, ekkor költözik Brassóból Sepsiszentgyörgyre a Nemere c. hirlap szerkesztősége és kiadóhivatala.

1876-ban alapítják a Sz.N. Múzeumot, az Önkéntes Tűzoltó Egyletet, a város első bankját: a Háromszéki Takarékpénztár Részvénytársaságot, az Iparos Tanonciskolát és a Háromszékmegyei Háziipari Egyesületet, melyből 1880-ban kifejlődik az Első Székely Szövőgyár, a mai Textilgyár elődje.

1882-ben nyílik meg a Jókai-nyomda, 1884-ben jelenik meg a Székely Nemzet c. hirlap első példánya.

1886-ban létesül az árvaház. Ezidőtájt szervezik az első sportklubot „Korcsolya Egylet” néven.

Az 1890. évi népszámlálás eredménye : 5665 lakos.

1891-ben adják át a forgalomnak a Brassó—Sepsiszentgyörgy—Kézdivásárhely vasútvonalat, 1897-ben pedig a Sepsiszentgyörgy—Csík-szereda vonalat. Ugyancsak 1897-ben létesítik a dohánygyárat.

1899-ben avatják fel a városháza dísztermében a Székelyföld első színháztermét, korszerűsítik a színpadot és öltözőhelyiségeket.

Ugyancsak a század utolsó esztendejében fektetik le a vízvezeték-hálózatot, megkezdik a villanyhálózat tervezését. (A villanyszolgáltatást 1908-ban kezdik meg.)

1912-ben nyitják meg az első mozit.

*

E számszerű adatok felsorolása is bizonyítja, hogy bár Sepsiszentgyörgy a 15. században városi rangra emelkedett, csak a reformkorban kezdett polgárosodni, a Bach-korszakban hatolt be falai közé a tőke, és csupán a kiegyezés után fejlődött számottevő kisvárossá.

Így válik érthetővé, hogy a színházi élet miért csak az 1880-as évektől kezdve ért el olyan fejlődési fokot, amelyet más, kedvezőbb feltételek mellett növekedő városokban jóval korábban.

Iskolai színjátszás

A sepsiszentgyörgyi színjátszás múltjának feltárásakor ugyanolyan kérdések vetődnek fel, mint más erdélyi városok színházi múltjának kutatásakor : vajon a Kolozsvárt 1792-ben megalakult hivatásos „Jázdó Társaság“ vidéki vendéjátékai előtt volt-e a helységben színi előadás ?

Ismeretes, hogy mind a protestáns kollégiumokban (Nagyenyeden, Marosvásárhelyt), mind a katolikus kolostori iskolákban (Csíksomlyón, Esztelneken) jóval a hivatásos színészet megalakulása előtt a diákok már adtak elő magyar nyelvű iskoladrámákat. Arról is van tudomásunk, hogy Háromszéken, az erdővidéki Nagyajtán már 1722-ben⁶, a kézdivásárhelyi kantai katolikus iskolában 1762-ben⁷ rendeztek iskolai színi előadást. Jancsó Elemér is említi egy adatot, mely megerősíti a nagyajtai unitárius iskola színjátszó hagyományaira vonatkozó ismereteinket : „Az unitárius főtanács 1772.VI.21-én megdorgálta Szentmártoni Simon unitárius tanítót azért, mert komédiájában kigúnyolta az esperest és a kurátort. A főtanács egyben minden tanítómestert figyelmeztetett arra, hogy a klasszikus szerzők szövegétől ne térjenek el, és tartózkodjanak a komédiáktól“⁸.

Feltehető, hogy a szentgyörgyi vagy a szemerjai református iskolában is volt hasonló színjátszói megnyilvánulás, hiszen Cs. Bogáts Dénes kutatásai bizonyítják, hogy például Szemerján a tanév befejezésekor mindig évszázó ünnepélyt tartottak⁹. E feltevést adatokkal nem tudjuk alátámasztani, de azt a következtetést a fentiekből bátran levonhatjuk, hogy Háromszéken is az iskolai színjátszás egy évszázaddal megelőzte mind a hivatásos, mind a műkedvelői színjátszást.

ÚTTÖRŐK A REFORMKORBAN

A helyi színháztörténet egyelőre még adós marad a felelettel arra a kérdésre, hogy melyik esztendőben tartották az első nyilvános színi előadást Sepsiszentgyörgyön. A rendelkezésünkre álló adatokból annyit tudunk megállapítani, hogy e megyében a reformkorban gyökerezett meg

Gidófalvi Jancsó Pál
úttörő színész
1762—1845

a színházi kultúra, s bizonyosra vehető, hogy a Kolozsvárt szervezkedő és onnan kirajzó társulatok látták el Sepsiszentgyörgyöt is, Kézdivásárhelyt is, e két város vidékét is színi előadásokkal.

Tételünk bizonyítására több adatot sorakoztatunk fel időrendben.

A hivatásos színjátszás kezdetei Háromszéken

1. Az első adat nem Sepsiszentgyörgyre, hanem Erdővidékre vonatkozik, s felfedezését Enyedi Sándor dézsi tanár, színháztörténeti kutató figyelmességének köszönhetjük. Ő bukkant rá a bécsi Magyar Kurir 1819. október 26-i számában egy Miklósvárról névtelenül beküldött sajtólevélre: „Volt idő, melybe láttuk a mi szépen őszült Jantsónkat, egy Tanátsos Hyppeldantz characterét elémutatni hasonlíthatatlanul; a mi kedves Székelynénket egy Lady Macbethben, bámulásba hozni a nézőket, ennek pedig férjét, a mi Székelyünket, Lear királyban — tökéletesen; és Czelesztint ... Hamletben megkoszorúzza“.

Enyedi Sándor tisztázta¹⁰, hogy a sajtólevél kezdő szavai („Volt idő ...“) éppen hét esztendő-t jelentenek, vagyis a tudósítás Gidófalvi Jancsó Pál és Pergő Celesztin 1812. évi erdővidéki vendéggjátéka után hét évvel íródott. Az ismeretlen levelező hosszabb időt tölthetett Kolozsvárt, akár 1792 és 1800 között, akár 1800 után, ha felfigyelt Jancsó megöszülésére s ha őt „a mi Jantsónknak“, Székelynét „a mi Székelynéknak“ nevezte. E közlemény előkerüléséig nem volt tudomásunk arról, hogy Jancsó színészként is megfordult szülőföldjén. Kérdés, vajjon Gidófalván, a szülőfalujában fellépett-e.

A kolozsvári „jádzók“ már 1803-tól kezdve rendszeresen vendégszerepeltek Marosvásárhelyen, de hosszabb körútra a század első évtizedében még nem vállalkoztak. 1812. évi erdővidéki vendégszereplésüket a társulat legkorábbi hosszabb „turnéi“ közé számíthatjuk. Műsorrendjük az utókor messzemenő elismerését érdemli: **Macbeth** és **Lear király**! Háromszék közönsége tehát Shakespeare-rel kezdte a színházba-járás ábécéjét, a megyében látogató első vándorszínészek ajkáról 1812-ben elsőnek Shakespeare szava szállt az ámuló nézők felé.

A miklósvári tudósításból nem derül ki, hogy Jancsóék bementek-e Sepsiszentgyörgyre vagy elkerülték, mint gyenge bevételi helyet. Néhány későbbi feljegyzés ugyanis a vándorszínészek kedvelt állomásaként említi Kézdivásárhelyt anélkül, hogy Szentgyörgyöt szóba hozná. A jómódú cívis város vonzotta a társulatokat. Utba ejtették-e Sepsiszentgyörgyöt, de jelentéktelensége miatt nem tartották érdemesnek feljegyzésre vagy kihagyták útvonalukból, meggyőző bizonyossággal nem tudjuk eldönteni.

E kérdőjel után mindjárt egy másikat is tehetünk: a hivatásos színészek feltehetően első, 1812. évi erdővidéki vendéggjátéka után következő húsz évben járt-e Háromszéken, illetve Sepsiszentgyörgyön valamilyen társulat, ugyanis a legközelebbi adatunk 1832-ből való.

Úgy véljük, akkor tereljük helyes irányba a későbbi kutatók figyelmét, ha számba vesszük azokat a társulatokat, amelyek a 1820-as években Brassóban játszottak. A brassói színészet történetéből¹¹ tudjuk, hogy Káli Nagy Lázár 1822—23-ban vendégszerepelt a Cenk alatti városban, 1826-ban Pály Elek társulatával Déryné és Szentpétery Zsigmond is megfordult ott, 1830-ban Keszy József társasága töltött ott hosszabb időt. E társulatot felkereshették Háromszék nagyobb helységeit is, de ez a feltevés újabb adatok előkerüléséig nem bizonyítható.

2. A második kézzel fogható adatunk Kovásznára vonatkozik. 1832. augusztus 21-én egy korábban Marosvásárhelyt szereplő társulat előadta a **Pokolsári fürdő** c. darabot, melyről semmi közelebbit nem tudunk. A szemtanú, a kolozsvári Gyulai Lajos gróf mindössze annyit jegyzett fel kéziratos naplójába, hogy az előadás nem nyerte meg tetszését¹². Arról sem tudósít, hogy valóban kovásznai témájú darabot játszottak-e a színészek Pokolsári fürdő címen vagy szokásukhoz híven egy meglévő, a helyi valósággal semmilyen kapcsolatot sem tartó darabra húzták rá a kovásznai vonatkozású címet, hogy ezzel vonzóbbá tegyék az előadást.

3. Az első adat, mely egyenesen Sepsiszentgyörgyre vonatkozik 1838-ból való.

Feleki Miklós udvarhelyi származású, később országos hírű színész első ízben 1838-ban járt Sepsiszentgyörgyön, amikor K. igazgató három U.-ről, a kollégiumból hozott és három brassói diákkal előadásokat tartott Sepsiszentgyörgyön D. földbirtokos csúrszálájában, miután az előbb vonakodó tulajdonost e szavakkal fenyegette meg: „Olyan zsebkönyvet sózok a nyakába, tudom, egész életére megemelegeti“. Előadták a **Hunyadi László fejvesztése** c. darabot, hirdették az **Ádám Éva a paradicsomban**, a **Bengáliai görögtűz**, **Cserni Gyurka** és más darabokat, de nem tudjuk, valójában színre kerültek-e. A színjátszók, akik közül K. igazgató (és nyilván Feleki) hivatásos színész volt, a többiek műkedvelő diákok, egy fakó szekérrel tovább utaztak Illyefalva érintésével Brassóba, ahonnan újból visszatértek Szentgyörgyre a **Bakonyi tolvajok** c. darabbal. Feleki egy kéziratos naplóban örökítette meg emlékeit. Feljegyzése később **Magyar vándorszínészet** címmel megjelent a „Laczikonyha“ (Pest, 1855) c. gyűjteményes kötetben¹³.

4. A negyedik dokumentum egy 1840-ből származó kézdivásárhelyi perirat¹⁴, amelynek jegyzőkönyvében olvasható bizonyos Kovács József kézdivásárhelyi lakos tanúvallomása, akit ismerőse, Nagy Izra minduntalan „tépett és erőltetett a teátrumba menetelre“, de ő eképpen szabadkozott: „...nem megyek, mert én ezelőtt elég teátrumot láttam“.

Ha Kovács József polgár 1840-ben elég teátrumot látott Kézdivásárhelyt, feltehető, hogy Jancsó Pálék 1812. évi vendégjátéka nem volt elszigetelt vállalkozás, hanem azt az 1830-as, de talán még az 1820-as években is több hasonló „tájelőadás“ követte Háromszéken.

5. Következő adatunk Előpatakra tereli a figyelmet. A Honművész c. lap 1840. július 2-i száma arról tudósít¹⁵, hogy Előpatakon egy 30 öl hosszú, 15 öl szélességű „tánc- és színterem“ épült, oda várják Pály Elek társaságát. Színjátszásunk történetében jelentős esemény Pály Elek 1840. évi bukaresti vendégjátéka¹⁶. A sikeres vállalkozás után visszatérőben Pály társulata játszott Brassóban, Előpatakon és Kézdivásárhelyt. Újból nyitott kérdés marad: járt-e Sepsiszentgyörgyön. Akár Előpatakról ment Kézdivásárhelyre, akár fordítva, útba kellett ejtenie a várost. A feljegyzések mégis hallgatnak, nem említik Sepsiszentgyörgy nevét. Előpatakot ezekben az években fedezik fel az üdülők. Moldvából, Havasalföldről s Erdély legkülönbözőbb részeiből érkeznek fürdővendégek, hogy élvezzék a szénsavas víz gyógyító hatását. Előpatak népszerűsége még évtizedekig tart, sokkal többet emlegetik, mint Tusnádot, a színtársulatok pedig a nyári idényben előszeretettel keresik fel később is.

6. A hatodik dokumentum ismét Kézdivásárhely népszerűségét bizonyítja. A nagyenyedi királyi Nyomozó Bizottság átiratban¹⁷ érdeklődött (1841) a háromszéki Főkirálybíró hivatalánál Albisi László, Bereczki Zsigmond, Czakó Zsigmond és Fónyi János enyedi diákok (ezúttal Pály Elek társaságában működő színészek) után, akik állítólag Kézdivásárhelyt szerepelték. A Főkirálybíró válaszából kitűnik, hogy Pály Elek társulata valóban megfordult Kézdivásárhelyt, de már tovább utazott Gyergyószép-vízre vagy Székelyudvarhelyre. Ismét talány marad, hogy Pályék ellátogattak-e egyúttal a Czakónak előnevet adó Sepsiszentgyörgyre, mint

ahogyan talány marad az is, hogy Déryné meg Prielle Kornélia 1843. évi brassói vendégjátéka alkalmával, mikor Kézdivásárhelyt is játszottak, felkeresték-e a két város között félúton található Sepsiszentgyörgyöt. Déryné híres naplójában csak az 1839. esztendőig jutott el, a minket érdeklő 1843-as, Kilényi Dávid igazgatásával működő Dalszínész Társaság utirányáról nem tudósít. Prielle Kornélia, akinek a naplójában több hangulatos feljegyzés⁸ maradt az utókorra, említi Kézdivásárhelyt és „Csernátonfalut“. A fiatal színésznő bizonyára hallotta Alsócsernáton nevét, át is haladt rajta Kézdivásárhely felé menet, mégis az a tény, hogy odaragasztotta hozzá a „falu“ toldalékot s az útirány sorrendje arra enged következtetni, hogy inkább a hétfalusi Csernátfaluról lehet szó.

7. A reformkorból ezidő szerint az utolsó, egyben a legtöbb információt szolgáltató adatunk 1844-ből származik. Az ismeretlen sajtótudósítótól a Kolozsvárt megjelenő Erdélyi Hiradóhoz beküldött és a június 14-i szám 284. lapján olvasható „Hírfüzér Háromszékről“ című sajtólevelével egyedüli volta és tartalmassága miatt megérdemli, hogy egész terjedelmében közöljük.

Kilényi Dávid sepsiszentgyörgyi vendégjátéka 1844 nyarán

„Kilényi úr színésztársasága, mely eddig a szászajkú, de magyar nyelvünkhöz is elég türelemmel viseltető Brassó városában működött, jelenleg Sepsiszentgyörgyön a Daczó-féle tágas táncteremben ízletesen emelt színpadon nyújt nekünk gyönyörélményt, szín- és dalműben; közönség mindig számos, mindig fényes, s úgy képzeljük, jövedelmező is, mert a szépművészet e neme iránt különösen pártoló részvétét tanúsítja a Sepsiszentgyörgyön katonai gyakorlat és szemlére egybesereglett székely lovagezred vitéz tisztikara. Bárki előtt is, s kivált (szégyenünkre) Thalia kóbor papjai előtt hízelgő bókokat hányni, mint egyfelől gyávaságnak tartom, ép úgy másfelől, méltányolni az érdemet az egész világ előtt, sz. kötelességemnek esmérem. Kilényi úr társasága jelenleg egyetlen kitűnő azok között, melyek valaha körünkben megfordultak; mind morális élete, mind tekintet fönntartása, mind színelőadásaira nézve. Igen keveseket kivéve, a köztünk eddig megfordult színészek, a romantikus szerelmes színművek bűvös vesszeitől, egész a feslettségig valának lesújtva s nemcsak a színpadon színekép alatt, de a színpad mögött is, reális alakban tombolt az immoralitás ördöge. Jelszavuk: kártya, dőzsölés és részegeskedés lévén, léha frátereknek tartattak, jellemet és tekintélyt egyaránt vesztenek. Avatatlan igazgató, ízléstelen színpad, részeg színészek, ezer zavar, rossz előadás egyetlen felvonásban. Mindezek jéggé dermedték kebleinket a varászkeblű istennő oltára előtt, s alig vártuk, hogy megmentsen isten a félrongyosan, félkoldulva csellengő színészek-től. Ámde, feledés a múltra! Ősök bűneiért bárkit is, kivált ihletett színészt, gúnyal büntetni, legnagyobb bűnhődés; és ezért sokkal szerényebbek vagyunk, mintsem, egyik kolozsvári hirlapunk szerint „sátorfásoknak“ — mi nálunk legpóriásabb, cigányias kifejezés — címeznők, inkább ehelyett utazó színészeknek nevezzük. Uraim! Adjuk meg min-

dennek övét! Néhány hét óta kémlélődünk új színészeink minden lehető viszonyaik körül és semmi egyebet, mint tiszta erkölcsöt, ildomos társalgást, kötelességünkbeni pontosságot s egymáshoz szerénységet nem tapasztalhattunk; és mióta színésznőink kimondták, hogy azért van legédesb vonzalmuk e regényes vidékhez, mert csak itt találták valósultan, mit a színmű regényes ecsettel fest, a szűzkeblű tiszta erény, minden széphez hön vonzó, egyszerű, falusias jellemű fiatalságot, távol minden feszes, gögös, városias modortól, azóta mélyebben hajol meg tiszteletünk Thália avatottjai előtt és szerencsének tartjuk, ha nemcsak a színház szűk körében, hanem azon kívül is társalognak velük“.

Ha Bayer József s mellette annyian mások, a magyar színészettörténet kutatói, nem elemezték volna olyan aprólékosan a magyar színész társadalmi tekintélyének változásait, ebből a sajtólevélből is messzemenő tanulságokat vonhatnánk le.

Kilényi vagy Kilyéni **Kocsis Dávid** az úttörő színészek nemzedékéhez tartozott és egyike volt a legeredményesebben működő színigazgatóknak. Születési helyét és idejét nem tudjuk. Résztvett a napóleoni háborúban, majd 1815-ben felcsapott színésznek. Nem volt jelentős, mint színész, de kiváló szervezőképességű, gyakorlati érzékű igazgatónak bizonyult. Molnár György így jellemezte: „Furfangos, ritka tapintású és szerfölött ügyes, cirkumspektusos direktor“. Az Alföldön, a Dunántúlon és Erdélyben szervezett körutakat. Jól beszélt németül, német színpadokon is játszott és számos darabot ültetett magyarra németből. Déryné testvérhugát, Széppataky Johannát vette feleségül. 61 éves korában halt meg Debrecenben 1852-ben.

A Bálház

Az ismeretlen sajtótudósító hiráda szerint Kilényi a Bálházban tartotta előadásait.

Ez az épület 1963-ig állt a régi zöldségpiac nyugati felén. Homlokzata délre, a város középpontja felé nézett, nyugati fala egész hosszában a Csíki-utcára támaszkodott. A Bálházat a városban lakó, önkényeskedő, pereskedő, garázda nemesurak, a Daczók építették 1812 és 1816 között, hihetőleg 1814—15-ben, a francia háborúk idején, mégpedig a városi „tilalmas“ (közerdők) megtizedeléséből, amint az kiviláglik a városi tanácsnak az erdélyi guberniumhoz ezidőtájt felterjesztett panaszleveléből: „... már ezen utolsó francia háború lefolyása alatt, amíg a mi atyánkfiai nemes hazánk és országaink védelmére ellenség előtt véres verejtékkal hadakoztak és igen sokan életükkel fizettek, melyek után sok árva, neveletlen gyermek maradt, azalatt Mts. Daczó János És József urak idehaza csendességben lévén cselédekkel együtt sokszámú nagy és kicsiny házakat építettek ... az urak építettek egy nagy Bálházat, 18 apró házakot, a városi lakosok pedig szorulásból csak 4-et...“

A Bálházat a Daczók pénzkereseti célból emelték, ők maguk sohasem laktak benne, hanem kiadták haszonbérbe a legtöbbet ígérőnek. A terebélyes épületben elfért egy kocsmá hozzávaló lakószobákkal, egy tágas

táncterem s még a városi tanácsnak is jutott benne hivatali helyiség. A Daczó-kúriából, mely átellenben, a régi Baromvásár-tér (a későbbi zöldségs piac) keleti oldalán állott, a tulajdonosok szemmel tarthatták „bérházuk“ karbantartását és a kocsmá forgalmát.

A reformkorban ez az épület nyújtott fedezet a vándorszínészeknek egészen 1851 végéig, amikor katonai laktanyává való átalakítását elhatározták¹⁹.

A Bálház, melyben a vándorszínészek előadásait tartották a 19. század első felében. Épült 1814-ben, lebontották 1965-ben.

(Paszjár Sándor felv. 1958-ban)

A műkedvelő színjátszás kezdetei

Az iskolán kívüli műkedvelő színjátszásra vonatkozó első híradás is 1812-ből származik, ugyanabban a sajtólevélben olvasható, amely Jancsó Pálék erdővidéki vendégszínházát örökíti meg²⁰: „... szóllok arról, hogy itt egy marék Székely Nemzet közt... most Hála az Égnek két Delectáns Társaság játszott a Nyáron, egyik Bölönben, más Baróton...” A Magyar Kurirnak küldött közleményből az is kiviláglik, hogy a fenti delectánsok (műkedvelők) Baróton szervezkedtek társasággá. Betanulták Kotzebue **Emberglyűlölés és megbánás** c. darabját, annak második részét és Schiller **Fortély és szerelem** c. drámáját.

Ha elismerés illeti az utódok részéről a hivatásos színészeket, mert Shakespeare-rel köszöntöttek be Háromszékre, nem kevesebb elismeréssel kell feljegyeznünk a baróti műkedvelőket, akik 1812-ben Schillerrel léptek először színpadra. Az Ármány és szerelmnek alighanem ez az első

színrekerülése megyénkben. Kotzebue a kor legszínvonalasabb szórakoztatója, még mindig divatos szinpadi szerző, nem meglepő, ha Schiller mellett ő is jelen volt a műkedvelők műsorában.

A nem iskolai műkedvelő színjátszásnak a kolozsvári úttörők adták az ösztönzést. Egy-egy mozgósító hatású vendégjáték után támadt az az ötlete valamelyik vakációzó diáknak, hogy egy nemes közcél vagy emberbaráti tett érdekében (tűzkárosultak felsegélyezése stb.) előadást rendezzen. A jelenleg ismert adatok tanúsága szerint Háromszéken a műkedvelés egy időben indult a hivatásos színészettel (1812).

A baróti és bölöni műkedvelő előadások emlékét megörökítő sajtólevél és a legközelebbi híradás között másfél évtizedes homály terjeng. A bécsi Magyar Kurir 1826. március 14-i számából értesülünk az első sepsiszentgyörgyi műkedvelő színi előadásról, melyet 1826. február 12-én rendeztek a Bálházban: „Erdély. Háromszék vármegye... 1826. február 12. ... Estve az egész Három-Szék válogatott Nemes Ifjai és Kis-asszonyai által, a Méltóságos Daczó József Ur Bál-szálájában minden bémenetel árra nélkül... egy vigjáték adatott elé, melly eddig ezen Nemes Székben soha nem történt, jelen lévén annak nézésére Nemes Háromszéknek tsak nem egész rendje és Katonai Tiszti kar...”²¹

A darab címét nem közli a tudósítás, más részletről sem tájékoztat. Értesülése nem a legpontosabb, hiszen a vállalkozást úttörőnek tekinti a Székben, nincs tudomása a barótiak 14 évvel korábbi fellépéséről. Szükszavúsága ellenére is jelentős dokumentum, mert feltehetően az első sepsiszentgyörgyi műkedvelő előadás dátumával ismertet meg, melynek semmilyen bevételi célja nem volt, az ifjak valóban a maguk multságára verbuválták össze a játszó csoportot, melyben a farsangi bálozásra Szentgyörgyre sereglett „kisasszonyok” sem vonakodtak részt venni.

Újabb műkedvelői szervezkedésről majd csak a század közepén hallunk, az addig terjedő negyedszázadról hallgat a krónika.

SZÍNÉSZET ÉS MŰKEDVELÉS A MEGTORLÁS ÉVEIBEN

Az 1848—49-es háromszéki önvédelmi harc összeomlása után az osztrák hatóságok különös gondot fordítanak a legrebellisebb megye, Háromszék ellenőrzésére. Felemelik a városban állomásozó katonaság létszámát, csendőrségi különítményeket szerveznek. Schwarzenberg Károly herceg, erdélyi főkormányzó 1851. június 15-én személyesen ellenőrzi Sepsiszentgyörgyön a rendtartó intézkedéseket.

Távozása után is egyre-másra érkeznek a legszigorúbb ellenőrzést bevezető rendeletei: cenzurálni kell a nyomtatott és litografált kiadványokat, figyelni a fegyvercsempészeket, „a küntlévő fegyvereket, morszárágyukat büntetés terhe mellett mindenki tartozik beszolgáltatni...”, „kóbor mutatványosok kötelesek előadásait a csendőrparancsnok tudtára adni...”, „a művészekről beszédendő pénzről félévenként kimutatás küldendő...”, a csendőrség, hadrendőrség egységeinek szállásáról kell

gondoskodni, ... a külföldön nyomtatott izgató iratok, „ha ide bécsusznának, le tartóztatandók“, Batthány és Kossuth könyvei „tiltatnak“, „a táncvigalmak megadóztatandók, „... táncokra engedély csak a gendarmerie tudtával adható“, „... Rabb Rózsa Sándort szorosán ügyelni“, ... káromkodásért 5 pengőforint büntetéspénz fizetendő a kórház javára, ... az utcán tilos dohányozni, ... tilos engedély nélkül gyűlést tartani, „... színjátékosok, kötélen jágyzók, angolai lovaglók, muzsikálistáktól és egyéb mesterséges játékosokról 1 pengő husza veendő ... és végül rendelet arról, hogy „Amerikába útleveél miképpen adható“ ...

1852 nyarán Ferenc József császár is keresztül utazik a városon. Megelőzőleg, már július 3-án beiktatják a főkormányzó utasításait a fogadásra vonatkozóan: „... székely festékesek az ablakból leeresztve a földön meghajoljanak ... falusbírák ünnepélyesen öltözzenek ... Aldobolytól Bükszádig felverendő fenyőfák közé a népek felállítatnak ... Hazafias kötelessége lesz a birtokosoknak díszruhákban Sepsiszentgyörgyre a fogadásra kivonulni ... A székely fuvarosokat fehér lobogós ingbe, fehér gatyába, piros lajbiba öltöztessék ... A körlevelet 4 órán belül továbbadni ...“²².

A nagyszámú katonaság elszállásolása nyomasztó gondot okozott a város lakosságának. Éppen ezért a tanács 1852. január 30-án határozatot hoz a Bálháznak „kaszármává tétele“ tárgyában. A cs. és kir. Kerületi Bizottság pedig „meghadgya, miként azt akár a közönség, akár oly edgyesek, kik katonát házoknál tartani nem kívánnak, fogadják ki ... aki nem akar házánál katonát tartani, másodmagával egy kétszemélyes ágyat tisztességesen szereljen fel a Bálháza“²³.

Megindul az alkudozás a tulajdonos Daczó Józseffel, aki már februárban elkészül az átalakítással, de hónapokig egyezkedik a tanáccsal, míg végre augusztusban beengedi a katonaságot az átalakított épületbe.

A Bálház, mely 1815-től 1851-ig a város egyetlen szórakozó helye volt, 1851-től kezdődően nem nyújtott többé hajlékot a vidéki színjátásnak.

Dézi Zsigmond vendégjátéka 1853-ban

A városi tanácsjegyzőkönyv 1853 augusztusi rovatában olvasható egy bejegyzés, mely arról tanúskodik, hogy a városban Dézi Zsigmond igazgatásával működő színtársulat egyik tagja, Tóth István kéri a tanácsot, adna egy bizonyítványt, miszerint neki a „stempel iveket megvenni módja nincsen“.

A következő bejegyzés arról tudósít, hogy a „helybéli színésztársulat az itteni Ferentz József nevét viselő kórház számára jágyzott“ és bizonyos „öszegeket“ adott.

A harmadik bejegyzés arról tesz említést, hogy a Dézi társulata a városból távoztakor ajánló levelet kér a tanácstól.

Ki volt Tóth István és Dézi Zsigmond ?

Tóth István (1792—1867) az úttörő színészek korai nemzedékéhez tartozott. Pályája javarészt a budai színháznál töltötte, melynek ő volt

az „Egressyje“. A szegénység, melyről bizonyítványt kért Szentgyörgyön, későbbi útján is elkísérte, nyomorúságos körülmények között a szegények házában halt meg.

Dézi Zsigmond (családi nevén Dézi Kádár Zsigmond) az úttörők második nemzedékéhez tartozott. Dézsen született 1809-ben. Jogi tanulmányait abbahagyva lépett a színi pályára, amelyen nagy feltűnést nem keltett, de becsülettel működött, leginkább hősi szerepekben, bár a pesti Nemzeti Színház Bánk bán előadásán Biberachot alakította. A szabadságharc idején honvédfőhadnagyként vett részt a Temesvár és Arad környéki harcokban. Négy évvel az összeomlás után bizonyára azért bolyongott a távoli Háromszéken, hogy kissé feledésbe merüljön a neve a pesti osztrák hatóságok előtt. Hányatott vidéki színészkedés után Győrben telepedett le, ott is halt meg 1874-ben.

Posonyi Alajos Kézdivásárhelyt

A Kézdivásárhely városi tanácsa iktató jegyzőkönyvéhez készített betűrendes tárgymutató a „színészet“ címszónál említi a 780. és 847/1853 sz. beadványokat (az eredeti irat még nem került elő)²⁴, melyek szerint **Posonyi Alajos** igazgató 1853. június 20-án „26 játékért 26 husszast, Libis Ignác elefántmutogató 3 előadásért 3 husszast“ fizetett be a város pénztárába. Július 6-án Posonyi két újabb előadásért befizetett 40 krt, Libis Ignác 1 krt. Feltehető, de nem bizonyítható, hogy Posonyi Sepsiszentgyörgyre is bement.

Az új városháza építése

Ma még nem tudunk fényt deríteni arra a kérdésre, hogy a Bálház kaszárnyává tétele (1851) és az új városház dísztermének felavatása (1856) közötti fél évtizedben hol tartották a színi előadásokat. Dézi társulata alighanem valamelyik kocsmá nagyszalájában játszott, talán éppen a mai fiúliceum helyén akkoriban fennállott „Veres Fogadóban“.

1853. augusztus 28-án a város Esküdt Közönségének (tanácsának) gyűlésén elhatározták, hogy a Székházzal szemben emeletes középületet építenek, melyben vendéglői és bolthelyiségek, táncterem, kaszinónak alkalmas szobák és a városi tanács számára hivatali helyiségek lesznek. Lebontják a vásártér északkeleti sarkán a vásárbírák mérőházát és a városi mézárszéket, 1854 tavaszán megkezdik a kőhordást. Boros Ignác mérnök és Land András kézdivásárhelyi pallér vezetésével megindul az építés, mely 1856-ban fejeződik be, de a kiegészítő, díszítő munkálatok eltartanak még egy évtizedig. Egy Lukáts Dániel nevű építőmester még 1868-ban is pereli a várost az 1856, 57, 58, 59. években végzett munkája után járó pénz meg nem fizetése miatt²⁵.

Gödri Ferenc tanulmányában megemlíti, hogy az építkezés költségeihez a főkormányzó is hozzájárult, emiatt voltak kénytelenek a város

első középületének ezt a nevet adni : „H. Schwarzenberg K. Csarnok“. Orbán Balázs keserűen kel ki e túlzott lojalitás ellen : „... mi keleti nép vagyunk, onnan valók, hol a nap, a világosság kútforrása támad, s az oly fekete dolgokat, melyek a nap, — a szabadság napja — jótékony sugarait elzárták tőlünk, nem igen szoktuk szeretni“.

A régi városház homlokzata

(Paszjár Sándor felv. 1958-ban)

Évenként fejlesztik, csinosítják a várost. 1863-ban követ hordatnak a piacra (mai főter), kikövezik a városház udvarát, 1865-ben a Csíki utcát. 1866-ban Brassóból 15 darab lámpát hozatnak a forgalmasabb utcák éjszakai kivilágítására. A városház udvarán kútat ásatnak, istállót építenek a nagyvendéglőhöz beálló szekeresek részére. A nagyvendéglőből elkerítenek egy részt s ezzel együtt most már nyolc üzlethelyiséget tudnak bérbeadni, a patikát nem is számítva. A díszterembe új csillárt és tükröket szerelnek fel, megelőzőleg festetnek. Még abban az évben tűzkár ellen biztosítják az egész Csarnokot²⁶.

Vendégjátékok a hatvanas években

A városi tanács iktatójegyzőkönyveiből kitűnik, hogy **Nagy Mihály** társulata már 1862-ben előadásokat tartott Sepsiszentgyörgyön. Kik voltak a társulat tagjai, milyen darabokat mutattak be, nem tudjuk, a jegyzőkönyvi bejegyzés mindössze annyit árul el, hogy egy **Eröss Elek** nevű csíkszeredai lakos bizonyos zálogba tett tárgyak ki nem váltása miatt öt rendben is megkeresést küld a tanácshoz a Sepsiszentgyörgyön tartózkodó „színész **Nagy Mihály**“ ellen.

Névazonosság miatt nehéz megállapítani, hogy vajon az úttörő **Nagy Mihály**ról van-e szó, aki **Dérynével** is pályázott, vagy **Poleretzky Nagy Mihály**ról (1826—1879), a szabadságharc idején **Bem** hadtestében szolgáló honvadászadosról, aki a világosi fegyverletétel után 1850-ben lett színész s négy év múlva szervezett társulatot. Valószínű, hogy az utóbbi, a kolozsvári születésű **P. Nagy Mihály**ra vonatkozik a jegyzőkönyvi bejegyzés.

1864-ben, február 12-én **Hubai Gusztáv** színigazgató nyújt be kérvényt a városhoz „színelőadásokra engedély megnyerése eránt“. **Hubai** életrajzából eddig is tudtuk, hogy Székelyudvarhelyt meg Brassóban játszott, de ezzel az új adattal mind az ő életrajzát, mind a sepsiszentgyörgyi színjátszásra vonatkozó eddigi ismereteinket egészíthetjük ki.

A **Hubai**-féle társulat a farsangon játszott Sepsiszentgyörgyön. Pár hónappal később **Hubai** egykori igazgatója, **Nyíri György** kereste fel a várost, legalább is erről tanúskodik a részére július 12-én kiállított bizonyítvány²⁷.

Sepsiszentgyörgyi műsorát nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy 12 előadásra kért engedélyt a sepsi alkirálybírói hivataltól.

Az első műkedvelő egyesület

A városi tanácsgyűlések 1865. évi jegyzőkönyvében március 3-i keltezéssel ez a bejegyzés olvasható: „Főbíró aa. tudatja, hogy a városunkban alakulva volt műkedvelő társaságtól, névszerint **Vitályos Bélától**, **Pototzki Józseftől** és **Bartos Domokostól** a nagy terembe épített színpadot, miután az arra lett költségek a jótékony célra rendezett előadásokból 50 újforint híjján kikapták, hogy a farsangra a termet kiüríteni lehessen, — a város számára megvette a 118 iktatói szám alatt levő jegyzőkönyv szerént 50 újforinttal és leszedetvén felhordatta további használatig a városház híjára, — kéri annál fogva a város tulajdonává vált színpad árát, az 50 forintot — a majorsági pénztárból, visszavárás mellett tett kiadások címe alatt utalványoztatni, annyival is inkább, mivel ezen 200 újforintnál többet érő színpad, rövid időn — az 50 forint vételért — az előadásokból befolyandó jövedelemből békeresvén, ingyen tulajdonává válik és szabad rendelkezése alá esik a városnak.

A felhozott indokok a vételt illetőleg helyeseltetvén a kért 50 frt visszavárás cím alatt a pénztárból utalványoztatik és a színpad a város tulajdon javai sorába beiratni határozatitk“.

A bejegyzésben emlegetett műkedvelő egyesületet a fent megnevezett kereskedők, a Csarnok üzlethelyiségeinek bérlői szervezték a hatvanas évek közepén. Műsorukról, sikereikről, nehézségeikről nincsenek értesüléseink, de vállalkozásuk nem lehetett eredménytelen, ha módjukban állott 200 forint költséggel összerakható-szétszedhető színpadot s minden bizonnyal hozzávaló díszleteket csináltatni. Az egyesület bizonyára nem anyagi csőd, hanem személyi okok miatt oszlott fel, hogy másodsor, tartósabban, másfél évtized múlva alakuljon meg újból.

A szétszedhető színpadot a városház padlásán tartották s valahányszor egy társulat érkezett a városba, lehordatták és a díszteremben felállították. Az 1870-es évekből származó feljegyzésekből tudjuk, hogy a termet bérlő színigazgatók előadásonként 3 forintot fizettek a színpad meg a terem használatáért, a városnak tehát harmincegynehány előadás után már megtérült a 200 forontnyi befektetése, miként azt a főbíró megjósolta előterjesztésében.

1856-tól mind a szintársulatok, mind a helybeli műkedvelők a városház dísztermében tartották a színi előadásokat, mégpedig 1865-ig alkalmilag felállított színpadokon, 1865-től 1899-ig pedig a város szétszedhető színpadán.

SZÍNHÁZI ÉLET SEPSISZENTGYÖRGYÖN A KIEGYEZÉS UTÁN

1867. február 21-én Sepsiszentgyörgyön díszlövések adják hírül a lakosságnak a kiegyezés létrejöttét. Deák Ferenc politikájának kompromisszumos jellegét és messzemenő kihatásait ekkor még nem bírálják ebben a városban, egyelőre az önkényuralom, a Bach-rendszer megtorló és elnyomó politikájának megszűnését üdvözik a kiegyezésben.

Mindjárt három bálát is rendeznek a farsangon, a csizmadia céh olvasókört szervez, újrászerveződik a Casino-Egylet és azon belül az olvasókör.

Egy év múlva, 1870. március 12-én a városi képviselők bizottmányi ülésén elhatározták, hogy a városházi nagyterem padlatát alulról boltívekkel és oszlopokkal megerősítik. Májusban Salatia András vállalkozó megkezdi a munkálatokat, felbontják a díszterem padlózatát és két „szivárványt“ építenek alája, hogy elbírja a nagyterem súlyát.

Nyár közepére elkészülnek a tatarozási munkálatokkal s az aug. 24-i bizottmányi ülésen Künnle József tanácsstag indítványára elhatározzák, hogy a kénytelen és túlzott lojalitásból a városház homlokán feketéllő szégyenletes „Schwarzenberg Csarnok“ feliratot megváltoztatják, helyette ezt írják ki: „Sepsi-Szent-György város Csarnoka“²⁸.

Színi előadások a kiegyezés utáni évtizedben

A kiegyezés után rohamosan fellendül a színházi élet Sepsiszentgyörgyön. A különböző színtársulatok igazgatói ekkor fedezik fel ezt a várost, egymásnak adják át a színpadját. Egy esztendőben még két-három társulat is megfordul a kicsinosított és megerősített nagyteremben.

1867 márciusában **Szathmáry Károly** júliusra kér engedélyt 24 előadásra opera-, operett- és drámatársulata részére.

Ugyanazon év október-november havában **Fehérvári Antal** tart 18 előadást.

1868 augusztusában Fáber tanár örökösei bemutatnak egy beszélőgépet (?), majd egy bűvész tart előadást.

Az első színmű Gábor Áronról

1869. május 29-e és július 7-e között **Nagy Mihály** társulata 25 bemutatót tart Szentgyörgyön, amelyek közül különös figyelmet érdemel egy Gábor Áron-feldolgozás Szabó Dánieltől: **Gábor Áron vagy a szép-**

Az első Gábor Áron-feldolgozás 1968-ban előkerült színlapja 1869-ből

mezei csata. Hős színmű 3 szakban. Záradékul: Gábor Áron halála. Csatakép, tüzművészeti mutatvány ... stb. A darab szövege még lappang valahol vagy végkép elveszett, egyelőre a címénél többet nem tudunk róla.

1870-ben **Györffy Antal** március 6-tól április 11-ig ugyancsak 25 bemutatót hirdetett meg, hányat sikerült megtartania, ma már nem tudjuk megállapítani.

1871. június 28 és augusztus 1 között **Györffy Antal** ismét megjelenik Szentgyörgyön és 20 előadás után 60 frt. terembért fizet.

Ugyanazon esztendő november-december havában **Nagy Mihály** 30 sikerült előadás után a színterem használatáért 90 frt-ot fizet.

1872 júliusában ugyancsak **Nagy Mihály** 11 előadást tart.

1873 január-február hónapjaiban megintcsak **Nagy Mihály** szerepel előbb 36, majd 10 forint befizetéssel, tehát 12, majd 3 előadást tarthatott. Júliusban ismét visszatér és 3 estére bérlti a termet.

Nagy Mihály műsoráról fogalmat alkothatunk a brassói *Nemere* c. hirlap 1872. évi bezámolóiból, melyek közlik a társulat kézdivásárhelyi és brassói műsorát. Bizonyosra vehetjük, hogy Sepsiszentgyörgyön is ugyanazt a műsort játszották: **Nők az alkotmányban, Kicsapott diákok, Korona és vérpad, Lázár a pásztor, Szent-góli vadászok, Toldi Miklós, Angyal és Démon, Eugénie francia császárnő vagy Márquis Posa, a szabadkőművesek nagymestere, A csikós, Gritti Lajos, Szigetvári vértanúk, Mirabeau gróf ifjúkora.** A színházi rovat vezetője Tóth Jenőt, Mártonnét és Egressy Ákost ajánlja a közönség figyelmébe.

A csók. Szentivánéji álom

1874 októberében a brassói *Nemere* c. hirlap szerkesztősége átköltözik Sepsiszentgyörgyre. December 9-én már be is harangozza **Csóka Sándor** társulatának vendéjátékát. Csókaék december 13-án mutatkoznak be Dóczi Lajos **A csók** c. újromantikus drámájával és februárig maradnak a városban. Mintegy 50 színházi estén 40 színdarabot mutatnak be. Számunkra elképesztő teljesítmény. Mikor próbáltak? Hol tárolták és mivel szállították 40 darab díszlet- és kellék-állományát?

A *Nemere* színházi tudósítója dicséri Csókát, művelt, jóízű igazgatónak, tehetséges színésznek találja, a társulat tagjait jógyekezetűeknek és jómagaviseletűeknek. E tulajdonságuk miatt nagy pártolásban volt részük Sepsiszentgyörgyön. Külön felhívja az olvasók figyelmét, Csóka, Völgyi, Tökés Emilia, Szabóné színészi alakítására. A **Lecouvreur Adrienne** bemutatója után azonban megjegyzi, hogy a színészek szerepüket „nem tudják, a szót a sugó szájából lesik“. Berczik Árpád a **Székely Földön** c. „műszékely“ darabja ellen kikel a tudósító. Bercziknek fogalma sincs e vidék népéről, darabja bárhol inkább elképzelhető lenne, mint a Székelyföldön, a székely dialektus pedig idétlenül elferdítve hangzik a színpadról, jobb, ha a színészek Háromszéken felhagynak a darab műsorralüzésével, mert csak visszatetszést keltenek vele a nézőkben.

Bármilyen kétes értékű előadásokat produkáltak Csókaék, vitathatatlan érdemük a sikeresebb népszínművek és az újromantikus dráma egyik legfrissebb termékének (**A csók**) népszerűsítése, valamint a **Szentivánéji álom** műsorra tűzése.

Alig vonul ki Csóka 1875 februárjában Szentgyörgyről, márciusban már **Szathmáry Károly** foglalja el a helyét. Ő is 20 különböző darabot mutat be egy hónap alatt! A rovat szerkesztője Szathmáryt és Ujfalussinét dícséri, elismeréssel nyilatkozik a jól pergő előadásokról, de hiányolja a díszleteket, egyes darabok színrehozatalánál felhánytorgatja a készületlenséget.

Augusztusban Csóka új társulattal ismét Szentgyögyre készül. Hirdeti a **Földszint és lebujs, Tévedések Pesten, Új Jeruzsálem, Háromszéki lányok** c. darabokat. Készül bemenni Előpatakra és Tusnádfürdőre. Szentgyörgyön bemutatja az **Egy nő vétke**, meg a **Süketnek kell lenni** c. darabokat, de a fürdőidény miatt a városban nincs érdeklődés előadásai iránt.

Victor Hugo és Schiller

1876 januárjában Kézdivásárhelyről jövet **Homokay László** társulata vonul be a városba. A **Viola** c. népszínházhoz nincs elég szereplője, felkér néhány műkedvelőt, segítsék ki. A „Nemere“ krónikása alaposan megleckézteti az előadást „megsegítő“ műkedvelő urakat, akik játszani nem tudtak, hányivetiséggel a közönség semmibevevését árulták el, így megrontották a maguk és a társulat jóhírnevét. A **Házasság gőzerővel** c. sikamlós francia komédiával kapcsolatban megjegyzi: „a darab irodalmi színvonalon nem áll, sem külső, sem belső értéke nincs ... elég ízléstelen és illemsértő“. A február 17-én bemutatott **II. Rákóczi Ferenc fogságáról** szólva a közönség részvétlenségét bírálja: „... gyenge életjele egy ekkora városnak, hogy csak 9 frt. bevétele volt“ a társulatnak.

Homokay műsorából figyelmet érdemel a **Tudor Mária**. Ezzel az előadással jutott el a szentgyörgyi közönséghez a nagy francia romantikus.

Júliusban Csóka **Sándor** érkezik vegyes nyári műsorral, melyben túlteng az operett (Offenbach és Suppé). A szórakoztató műfaj egyneműségét csak **A kaméliás hölgy** drámaisága és szentimentalizmusa töri meg, no meg a **Faust**, az **ördög cimborája** démonisága, de nem Goethe drámai költeményéről van szó, hanem egy operettesített változatról. Az utolsó előadást július 23-án tartják, aztán Tusnádfürdőre, Csíkszeredába mennek, szeptemberre pedig Brassóba készülnek.

Októberben **Homokay** visszatér januári sikerei színhelyére, de négy előadás után átmegy Kézdivásárhelyre, mert az első estén csupán 2 férfi és 3 nő képezte a publikumot, s veszteségét a három következő előadással sem tudta pótolni.

Az 1877—78-as években a sajtó nem jelez vendéjátékokat.

1879-ben **Nyéki János** keresi fel Szentgyörgyöt sok népszínházzal: Csepreghy, Tóth Ede, Szigligeti, Lukácsy legismertebb darabjaival. Műsorából érdemes kiemelni Schiller **Haramiák** c. romantikus drámáját, melyet népies címmel játszottak: „Moor Károly, a haramiák fővezére“. Az újromantikus dráma újabb hajtása, Rákosi Jenő **Aespusa** is helyet kapott műsorukban. Színre került egy román tárgyú darab is, mely a hegyvidéki román népeletet mutatta be: **Ilona, a havasi bolond** Tóth Józseftől.

Prielle Kornélia vendégszereplése

Sztupa Andor 1879-ben vendégszereplésre hívja Prielle Konéliát, a pesti Nemzeti tagját, aki 53 éves korára főként a francia színművek vezető női szerepkörében vált híressé. Szentgyörgyön fellépett Castelv **A holt szív**, Dumas **Georges hercegnő**, Sardou **Az utolsó levél**, Dumas **Gautier Margit** (A kaméliás hölgy), Mureau **Szövetségesek**, Feuillet **Sphynx** c. darabjaiban. Távozása után Sztupa él a lehetőséggel, hogy a felcsigázott érdeklődést fenntartsa. Színre viszi a **Makrancos hölgyet**, ezzel megnyitja a szentgyörgyi színpadot a Shakespeare-vígjátékoknak, noha a folytatására napjainkig kellett várni. Sztupáé az érdem a francia polgári dráma Szentgyörgyre hozatala terén is. Előadja Émile Augier **Fourchambault családját**, a francia siker-darabok közül is jó érzékkel és ízléssel a legjobbat, Scribe **Egy pohár víz** c. vígjátékát.

Shakespeare-sorozat

Sztupa Andor 1880-ra is visszamarad 20 előadásra, melyekben a vezérszólamot az operett, a francia vígjáték és a népszínmű viszi.

1881-ben is ugyancsak ő bérli a színpadot a városház dísztermében 26 előadásra április-május havában. A meglehetősen vegyes műsorból három Shakespeare-mű vonja magára figyelmünket: két tragédia (**Othello**, **Lear király**) és a legvonzóbb regényes színmű, a **Szentivánéji álom**.

Különösebb visszhangot nem keltett velük, bizonyára nem volt a shakespeare-i művekhez méltó színészegyéység a társulatában, de előkészítette a talajt arra, hogy majd hét év múlva, mikor E. Kovács Gyula fogja eljátszani Othellót, a közönség tombolva ünnepelje a főszereplőt.

Megemlítjük még Sardou híres **Rabagasának** műsorra tűzését is.

November-decemberben **Várady Ferenc** népszínmű-társulata érkezik Segesvárról, amely 10 előadást tart, abból 8—9 népszínmű volt.

Molière

Várady Ferenc az újév (1882) januárjában is Szentgyörgyön marad, s miután befejezte a népszínmű-sorozatot, **A fősvény** meg **A képzelt beteg** c. vígjátékokkal felavatja Szentgyörgyön az első Molière-előadásokat. Áprilisban Kézdivásárhelyről jövet még visszatér két előadás erejéig.

1882 júniusában **Bényei István** társulata játszik vagy 12 estén (Csiky Gergely: **Cifra nyomorúság**, Sardou: **Váljunk el!** stb.), majd átadja helyét **Molnár Györgynek**, aki két szórakoztató darab között Shakespeare-pódiummal kísérletezik: előadja a **III. Richárd I.**, a **Lear király III.** felvonását.

Novemberben **Nyéki János** jelenik meg újból 10 előadásra, java részben magyar szerzők darabjaival (Berczik Árpád, Csepreghy Ferenc, Csiky Gergely, Rákosi Jenő, Tóth Ede). Ekkor kerül sor Csiky Gergely **Kaviár** c. szatírájának bemutatására.

A rovatvezető éhenhalást emleget és újfent korholja a részvétlen közönséget, mely tartózkodott még az olyan jól sikerült szép előadástól is, mint amilyen **A tolonc** bemutatója volt.

A második műkedvelő egyesület megalakulása (1881)

Az 1865-ben feloszlott műkedvelő egyesület az évek folyamán többször újraszervezkedett, átalakult, tagjai kicserélődtek. Működését nem tudjuk nyomon követni, de sikeresebb előadásairól a hírlapok beszámoltak. Így például tudomásunk van arról, hogy 1875-ben betanulták a **Pacsuli világismerete** c. 3 felv. vígjátékot. November 21-én fényes sikerrel előadták **A király házasodik** c. vígjátékot. A cikkíró Szentgyörgy szemefényének nevezi az együletet, mely felolvasztotta a „közöny jégkérget”. Decemberben közkívánatra még egyszer bemutatják egyik korábbi darabjukat, a **Párbaj sötétbent**.

1876 novemberében színre kerül **A betyár kendője**, december 26-án pedig a **Sheridan** c. 4 felv. színmű.

1877. január 7-én a közönség a **Liliomfinak** tapsol és kéri **A betyár kendője** megismétlését. Márciusig még néhány egyfelvonásost is előadnak: **A miniszterelnök bálja**, az **Egy kis szívesség** és a **Miért nem házasodik meg a sógor?** címűeket.

A műkedvelőket nem elégítette ki az alkalomszerű összeverődés, tevékenységüknek szervezett formát is kívántak adni. Ezért 1881 szeptemberében megalakították a **Műkedvelők Egyesületét** zene, dalárda és színi szakosztállyal. Az egyesület elnökévé Komáromy Andor tanfelügyelőt, alelnökévé Málík József polgári iskolai aligazgatót, titkárrá Dr. Szász István tanárt választották. Később az egyesület lendületes vezetője, fáradhatatlan választmányi igazgatója **Harmath Domokos** járásbírósi írnok lett, aki három éves működésükről 1884-ben folytatásos cikkekben számolt be a Székely Nemzet hasábjain²⁹.

Harmath szerint a zeneosztály 1884-ben még fennáll, működésképes, de nem tevékeny. A dalosztály tanítói dalárdává alkult, majd később **Dalkör** néven önállósult. A színi szakosztály megmaradt annak, aminek szánták. Szabályokat alkottak, melyeket évekig nem tudtak alkalmazni. Tevékenységüket 1882. március 22-én kezdték, adóssággal. A Háromszéki Takarékpénztár Rt. adott kölcsönt ahhoz, hogy egy rend díszletet és kellékeket csináltassanak.

1882-ben 8 előadást, 1883-ban Sztupa Andor társulatának vendégszínháza miatt csak 2 előadást tartottak, 3 éves működésük idején összesen 14 előadást: 11 vígjátékot, 1 drámát, 3 színművet mutattak be, melyek közül hármat Berczik Árpád, kettő-kettőt Szigeti József és Váradi Antal, egyet-egyet Fáy András, Porzsolt Kálmán és Varga J., négyet pedig idegen szerzők írtak. Egy-egy estének a bevétele 123, 114, 77, 193 forint volt (egy hektó búza ára ekkor 7 ft.). Három év alatt 1464 ft. forgalmat csináltak, mely összegből 337 ft.-ot a színpad felszerelésére, 405 ft.-ot jótékony célra (az iparos olvasó egyet, a brassói **Dalkör**, a városi zenekar,

a nőegylet, a moldvai csángók, a Tűzoltó Egylet megsegítésére és a városi toronyóra-alap javára) fordítottak. A harmadik esztendő végén vagyonuk állott egy színpdból, csinos díszletekből, 30 füzetnyi színműtárból, apró kellékekből és 38 krajcárnyi készpénzből.

Harmath Domokos pontos kimutatást közöl a bemutatott színdarabokról és az előadások időpontjáról :

1882. márc. 25 : **A zarándokok**, vígj. 3 felv.
ápr. 10 : **Falura kell menni**, vígj. 3 felv.
május 6 : **A nyolcadik pont**, vígj. 1 felv.
május 30 : **A tör**, vígj. 3 felv.
jún. 12 : **A rablógyilkos**, vígj. 1 felv.
nov. 4 : **Közügyek**, vígj. 1 felv.
nov. 4 : **Szllemdús hölgy**, vígj. 1 felv.
dec. 17 : **Falusiak**, vígj. 3 felv.
dec. 30 : **Fertálmagnások**, vígj. 4 felv.
1883. jan. 23 : Tea-estély felolvasással
márc. 17 : **Véletlen**, vígj. 1 felv.
1884. jan. 5 : **Rang és mód**, színmű 1 felv.
márc. 15 : **Külföldiek**, vígj. 1 felv.
márc. 15 : **Párbaj**, színmű 1 felv.
ápr. 1 : **Eredendő bűn**, dráma 4 felv.
május 3 : **A Stomfai-család**, színmű 3 felv.

A szereplők között felsorolja következő neveket : Bartha Józsefné, Csutak Mariska ; Fehér Ilona, Fuchs Gizella, Harmath Domokosné, Jakabos Róza, Málík Józsefné, Szász Istvánné, Révay Berta, Zathureczky Johanka, Bogdán Emil, Bogdán Ártur, Barabás Ferenc, Csulak Zsigmond és József, Csinádi Lajos, Deák András, Fogolyán Lukács, István és András stb.

Harmath Domokos a műkedvelői mozgalom céljáról szólva olyan maradandó megállapításokat tesz, melyek ma is megállják a helyüket és tanulságosan mutatnak rá a műkedvelés meg a hivatásos színjátszás összefüggéseire, egészséges kapcsolataira :

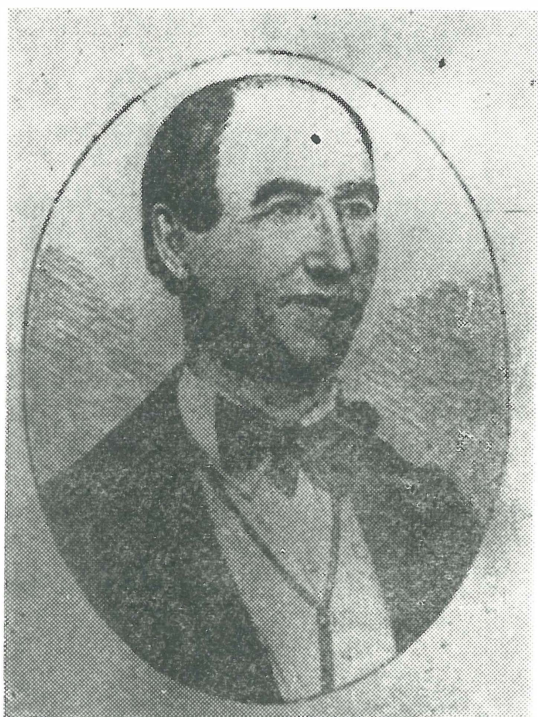
„Ismerek színtársulatot, mely megvetéssel és gyűlölettel beszél a műkedvelőkről, ismerek művészt, ki örömmel és dicsérettel szól róluk. Én úgyhiszem, hogy a színtársulat jobb fogadtatásban részesül ott, hol műkedvelők vannak, mint ahol nincsenek, és hibáztatom mind azon műkedvelő társaságot, mely a színtársulatban vetélytársat lát ; a műkedvelők hivatása sokkal magasztosabb, hogy sem irigykedésre engedjék magukat ragadtatni. A műkedvelők hivatása egyszersmind a művészet pártolása és ebben rejlik a színtársulatokat jól fogadni, pártolással támogatni ! Mert azt csak megengedi nekem bár mely műkedvelő, hogy a színművésztől mindig csak tanulni lehet, míg a színész mintául a műkedvelőt nem veheti“.

E. Kovács Gyula ünneplése 1883-ban
A Bánk bán és a Hamlet Szentgyörgyön

1883. március 25-én **Sztupa Andor** Fogarasról Sepsiszentgyörgyre érkezik 25 lótól vontatott szekérkaravánjával.

Első előadása a **Vörös sapka** c. népszínmű, melyről a Székely Nemzet színikritikusa azt írja, hogy „silány fércmű, unalmas lamentálások halmaza“. Következik Strauss **Denevér** c. operettje, melynek előadásán egy Pénzes nevű színész bántóan th-nek ejti a t hangot. Kevés számú közönség nézi végig Gabányi Árpád **A jómadarak** és Pailleron **Ahol unatkoznak** c. darabjait.

Áprilisban a **Boccacio** c. operett meg a **Bukow** c. hazafias irányú mű kerül színre. Ez utóbbi „a székely határország történetéből merítve“, de még ez a bukovinai csángók hazatelepítéséről szóló hazafias „képlet“ sem melegíti fel a szentgyörgyi jégcsap-közönséget. („A hideg közöny nem válik becsületére a városnak“). Következik **Az erkölcsi halott**, melyről így ír az újság: „A Zola-féle naturalisztikus irányt meg lehet érteni: úgy akarja az életet feltüntetni, amint az a valóságban van, menten minden poézistól“, de hiábavaló minden zolai naturalizmus, mert az előadás gyenge, nincs kidolgozva.

Sztupa Andor
színikazgató
1826—1893

Ecsedi Kovács Gyula
kolozsvári színész
1839—1899

Következik a **Dunaman apó és fia** c. elavult operett, ez is csak a bukást sietteti. Ekkor Sztupa Andor merész ötlettel segít a csőd előtt álló társulaton : vendéjjátékra hívja és szerződteti Kolozsvár legnagyobb drámai színészét, **Ecsedi Kovács Gyulát**.

Mivel akkor még csak Brassóig járt a vonat, a Múkedvelők Egyesületének küldöttsége Sztupa Andorral együtt dízkocsin Földvárra utazik a jeles vendég fogadására. Felvirágozott kocsin, szalagos, bokrétás lovakkal hozzák be a városba a nagy művészt, aki a következő színdarabokra szerződött : **Háromszéki székely lányok, Hamlet, A betyár kendője, Didier, Egy nő vétke, Egy férj vétke, Bánk bán, Jakab urfi, Párisi adós, Toldi Miklós, Lowoodi két árva, Proletárok**.

A Székely Nemzet hasábjai egész áprilisban E. Kovács Gyulával foglalkoznak, a „Barbarossa“ álnév mögé rejtőzött krónikás bámulja fiatalosságát, műveltségét és ama képességét, hogy „mindent át tud adni a közönségnek“.

Április 19-én lép fel a **Hamlet** címszerepében, 23-án pedig a **Bánk bán**ban Bánk szerepében.

E két dátum emlékezetes marad a város művelődéstörténetében.

Jutalomjátékkul a **Toldi Miklóst** választja. A szép időben vidékről is sokan bemennek az előadásra, szekerekkel. Mikor megjelenik a színen, szünni nem akaró taps fogadja, virágzáró hull a lábai elé, koszorú, hímzett szalagokkal átkötött csokrok repülnek a színpadra. Az első felvonás végén a helybeli Múkedvelő Egyesült küldöttsége egy ezüst billikomot nyújt át neki, melyen ez a felirat ékeskedik : „E. Kovács Gyulának sepsi-szent-györgyi tisztelői, 1883. ápr. 28“.

Még egy kellemes meglepetés várt a közönségre : a felvonások szüneteiben **Nagy Jakab** gelencei származású, ekkor már európai hírű tilinkóművész gyönyörködtette a hallgatóságot.

Az utolsó vendéjjáték után a városi nagyvendéglőben búcsúlakomát rendeztek Kovács Gyula tiszteletére, melyről üdvözlő táviratot küldtek a művész szüleinek.

Kovács Gyula május 3-án hagyta el a várost egyik tisztelője kocsiján. A Székely Nemzet május 8-i számában közölte a nagy művész levelét a szentgyörgyi közönséghez : „**Gondolatom visszajár mulatni Sepsi-Szentgyörgy lelkes fiai és hölgyei közé, soká, soká, tán örökre kedves mulató helye lesz lelkenek**“. Az utóhangok még napok múltán is fellelhetők a lapban. Egy színházlátogató feljegyzései szerint E. Kovács Gyulát 9 estén 119-szer hívta ki a közönség, mégpedig a Hamletben 24-szer, a Bánk bánban 17-szer, a Toldiban 15-ször stb.

Még egy év múlva, 1884 januárjában is visszaemlékeznek Kovács Gyulára s közlik **Jakab Ödön** alkalmi ódáját :

Mikor reád borult az a fényes álom :
Megkezdéd a pályát egy pár deszkaszálon ;
S hej, azóta hányszor hozta úgy a szerep,
Hogy meghaltál és a sírba temettednek !

S lám a halálpróbát addig-addig tetted :
Belé edzéd magad, mitől más retteg,
Mint az alpesi nép, mely ha mérget vesz bé :
A gonosz méregtől lesz még erősebbé.

Elveszt ám a halál másokat egészen,
De fölötted már csak félgyőzelme léssen.
Takarhat rád majdan akármennyi földet,
Mégis marad itt fenn valami belőled . . .

Sztupáék Kovács Gyula távozása után még bemutatják : **A kéjutas, Kismenyecske** és **Hófehérke** c. darabokat, aztán május 8-án helyrebillent egyensúllyal átmennek Brassóban, hogy augusztusban Előpatakon ismét nagy deficittel játsszanak.

Sztupa társulata vitte be Szentgyörgyre (1883-ban) először a Bánk bánt, a Hamletet és a zolai naturalista irányzatot.

Állandó színház építésének gondolata (1884)

A Műkedvelő Egyesület 1884-ben is lendületesen folytatta tevékenységét, sőt sorozatos és bérleti előadásokat hirdetett (I. rendű helyár 80 krajcár, állóhely 40 krajcár ; 1 kg marhahús ára ekkor 40 krajcár).

Harmath Domokos, az egyesület választmányának igazgatója a Székely Nemzet május 25-i számába cikket közöl „**A mi még hiányzik Háromszéken**“ címmel, melyben felveti az állandó színház építésének ötletét. Többek között ezeket írja : „Egy jólszervezett közművelődési egyesület oly célokat képes előmozdítani, melyeket más körülmények között kivihetetlennek tartok. Ezen célok közül az egyik a toronyóra létesítése, mely még bevégezetlen ... Ezen cél mögött áll még egy nagyobb, egy magaszosabb cél, melynek eszméjét Sepszi-szent-györgy városnak minden kigondolható jólétéért és előhaladásáért mindig lelkesedő férfiai, id. Cs.B. (Császár Bálint) polgármester úr pendítette meg. Ez a cél az állandó színház építése. S.-Szentgyörgy város díszes középületeinek száma nemcsak szaporodnék eggyel, hanem ezen eszme megvalósítása alapját vetné meg a közművelődés állandó fejlesztésének. Állandó pártfogását biztosítaná a színművészetnek, mire nemcsak e város polgársága, hanem Háromszék-megye általában büszke lehetne. Állandó színház Sepszi-Szentgyörgyön ? kérdezhetné sok kétkedő, De hogyan ? miből ? Erre valóban sokan nehezen adhatnak feleletet, de én egyszerűen csak azt felelem rá : hazafiságból, lelkesedésből ! S hogy merész gondolatom nem kivihetetlen, ime itt a terv ...“ A továbbiakban Harmath kifejti, hogy mintegy 5000 forintra lenne szükség a színház felépítéséhez, ha telket a város adna. A színház tulajdonjoga lenne a városé, de a birtoklás és haszonvételi jog a Műkedvelő Egyesületé. Az építési költség nagyobb részét „színházépítési részvények“ kibocsájtásával, kisebbik részét társadalmi gyűjtésből, közadakozásból és alapítványok létesítéséből lehetne megvalósítani ...

Harmath jóhiszemű, kissé romantikus elképzelésére nem kél visszhang az újságban. Ezért júliusban még egyszer szóba hozza a műkedvelő egyesület ügyét és folytatásokban közli az alapszabály tervezetét, de törekvése részvétlenségbe fullad, az állandó színház építésének gondolata majd csak tizenkét év múlva merül fel újra, reálisabb formában.

Mindez semmit sem von le Harmath Domokos tenniakarásának, kezdeményező lendületének értékéből.

Az ember tragédiája

1884 augusztusában és szeptemberében **Polgár Károly** társulata játszik Szentgyörgyön. Ő viszi be a városba **Az ember tragédiáját** (szept. 17.). A Sz.N. krónikása így kommentálja az előadást : „... az Ember tragédiájával vidéken még közepes sikert sem lehet elérni ... Az a nehézség, mellyel egy ilyen darab színrehozatala alkalmával meg kell küzdeni ... alig áll arányban a bevétellel ... mert nincs színpad vidéken, mely a szükséges felszerelésekkel bírna ...“

NEMZETI SZINÉSZET.

Ma, csütörtök, 1884. szeptember 11-én.
a városház dísztermében,

Polgár Károly, a m.-vásárhelyi állandó színház igazgatója
alatti dráma-, vígjáték-, népszínmű- és operette-szintársulat
által adatik : 10-ik szám.

Az ember tragédiája.

Drámai költemény. Irta Madách Imre. Színre alkalmazta
Paulay Ede. Zenéjét szerezte Erkel Gyula.

Helyárak : kőrszék 80 kr, zártszék 60 kr, földszint 40 kr.
gyermek-, diák- és katonajegy 25 kr, karzati számozott
hely 30 kr, karzat 20 kr.

Egykorú „előzetes“ a helybeli újságban

Ha művészi és műszaki szempontból eredménytelen is volt a drámai költemény bemutatása, a művelődéstörténet számára figyelmet érdemel az előadás ténye és dátuma.

Román tárgyú színdarab

A következő évben, 1885. május 10-én ismét **Polgár Károly** társulatát látja vendégül a város.

Polgárék műsorából, melyben már Jókai, Sardou, Schiller is helyet kapott Tóth Ede, Lukácsy Sándor meg Csiky Gergely mellett, különösen érdekes egy román tárgyú színdarab, a **Szép Iliána**, melyet a kolozsvári egyetem román irodalomtörténeti tanszékének vezetőtanára, **Moldován Gergely** írt a román „népéletet bemutatva, amint az a magyarral érintkezik, azt úgy rajzolja, mely a két nép közti barátságos viszony emelésére szolgál“. Örvendetes feljegyeznünk ezt az újsághírt, mely mai törekvéseink régi hagyományaira mutat vissza.

1886 júliusában **B. Polgár Gyula** társulata mutatkozik be Sepsiszentgyörgyön.

A színházi rovat krónikása csípős megjegyzéseket fűz a Rip előadásához: „Nem kifogásoljuk a színlapon vastag betűvel ékeskedő bengáliai tüzek, holdfény, szellemvilágítások, villamos gyufák s több ilyen mesterségek előleges megjelenését, csupán arra kérjük Polgár urat, ha már a reklámcsinálás kedvéért a jó ízlés ellenére okvetlenül ki kell írni a színlapra ezeket a falusias szörnyűségeket: hát legalábbbb csináltassa is meg. Mert amit eddigelé mutogatott, az nagyon hasonlatos a Paprika Jancsi-féle spektakulumokhoz. A darab különben nyekergett, mint a ketetlen szekér...“

B. Polgár Gyula szeptemberben Kovásznára teszi át működése színhelyét, de elmulatja a tagok gázsiját s a társulat egy kis töredéke visszatér Szentgyörgyre. A Műkedvelők Egyesülete a Polgártól elszakadt színészek felsegélyezésére ingyen átengedi az egyesület színpadát, díszleteit és szereplőkkel is kiegészíti a csonka társulatot, mely azután előadja **Az igazgatótanács megbukott** és az **Új emberek** c. színdarabokat. Az ilyenformán begyűlt pénzből fejenként 94 forintot tudtak juttatni útiköltségre a szerződés nélkül maradt színészeknek.

1887 szeptemberében új színtársulattal ismerkedik meg Szentgyörgy lakossága: **Gerőffy Andor** operett- és népszínműtársulata mutatkozik be.

Az újság különösképpen dicséri Nikó Lina játékát, elismeréssel szól Gerőffyről, Mátrairól és Sz. Némethnéről, valamint Krémer Jenő komikusról. **Az Ördög naplójáról** írt pársoros beszámolójában nem rejti véka alá a véleményét: „Szombaton este például a sűgő beszélt helyettük s valószínűleg el is játszotta a darabot ott a lyukban, sokkal nagyobb sikerrel, mint a színészek a színpadon“.

1888 áprilisában ismét Gerőffy megy be Szentgyörgyre: **A szökött asszony, Bolondok grófja, Mikádó, Toborzó, Cigánybáró, A kis szórakozott, Három pár cipő, Vasember, Varázsital** c. operettekkel, vígjátékokkal meg a **Görgei** c. „képtelen sületlenséggel“ (?).

Június 24-től újabb társulat, az évek óta Csíkszeredában vendégeskedő **Völgyi O. József** truppja szerencsétlenti a várost.

Völgyi szerződteti a neves pesti népszínműénekest, Egri Kálmánt és a következő darabokat mutatják be Szentgyörgyön: **Aranyhalak, Par-**

lagi Jancsi, A jó Fülöp, Piros bugyeláris, Egy katona története, Zsidó honvéd, Borka és Bicska, Rendkívüli előadás, Tündérlak Magyarországon.

Völgyi átmegy Kovásznára, októberben ismét készül Szentgyörgyre, de a nagytermet egy táncmester bérlé, emiatt csak novemberben sikerül bemutatni a teljes műsorát.

E. Kovács Gyula az Othellóban

Völgyi decemberre meghívja Szentgyörgyre E. Kovács Gyulát.

Az ötévvel korábban oly melegen ünnepezt kolozsvári tragikus színész készséggel kelt útra, hogy kedvelt városában hat estén újból fellépjen. Mikor első este a **Vasgyárosban** megjelent a színpadon, ismét perce-kig tartó taps, éljenzés fogadta. Másnap az **Othellóban remekelt**, majd két francia vígjátékban, a **Párisban** meg az **Ifj. Fromont és id. Risler**-ben. Következett Csepreghy **Saul királya** és végül Szigligeti **Nadányi Györgyje**.

A búcsúelőadást búcsúlakoma követte a Blaskó-féle vendéglőben. Koszorúkkal, csokrokkal lepték meg a művészt, Harmath Domokos, a Műkedvelők Egyesületének igazgatója egy csinos gyűrűt adott át Kovács Gyulának az egyet ajándékként.

A vendégművész távozása után Völgyiek bemutatják a **Deborahot**, majd átmennek Székelyudvarhelyre.

Miklóssy Gyula társulata Szentgyörgyön

A kisebb jelentőségű vidéki színtársulatok után 1889 júniusában egy nagynevű színigazgató, **Miklóssy Gyula** keresi fel Szentgyörgyöt, ahol egy hónap leforgása alatt (jún. 5-től júl. 3-ig) 27 előadást rendez.

A színházi rovat vezetője lelkesedve jegyzi meg Miklóssy társulatról a **Suhanc** előadása után: „Ez volt a legjobb előadás, amit itt valaha láttunk“, a **Mikádó** után: „ilyen társulat nem fordulta meg még magát nálunk...“, „műigényeinknek megfelelő előadást produkál“. **Az arckép** c. darabbal helyi szerzőt, Bánffy Farkast avatta színpadi íróvá a társulat.

Miklóssyék távozása után **Szakáll Antal** recitátor lépett fel július 13-án önálló szavaló estjén. Arany- és Heine-verseket, francia monológokat adott elő, Schiller Haramiákjából és Shakespeare III. Richárdjából recitált a nagyjelenetekből.

„Szánalom és bosszankodás...“

1890-ben február 22-én **Zoltán Gyula** társulata kezdi meg 25 taggal az előadásait. A **Szerelem harca** meg a **Rang és mód** bemutatása után a Székely Nemzet így kommentálja Zoltánék teljesítményét: „A legprimitívebb igényekkel bíró közönség igényeit is alig képes kielégíteni... A mi műízléssel bíró közönségünk az eddig megtartott három előadás alatt élvezet helyett a szánalom s bosszankodás érzetével hagyta el a színhá-

zat ... Műízlés, becsvágy, tanulmány, alakítási képesség, magasabb értelmi felfogás — hivatásuknak e belső kellékei — olyan kevés mértékben vannak meg e tagoknál, hogy ... stb. stb.“ (b.i.)

A **Hitves** előadása után : „S itt, kiknek nem áll módunkban egy-egy budapesti Nemzeti Színház korrekt előadásaiban gyönyörködhetni, legalább a középszerűséget megközelítő előadásokhoz igényt formálhatunk, Mert bizonyos fokig fejlett ízléssel bír a vidék is ...“

Zoltán Gyuláék távozása után 1890. május 3-án a Völgyi társulatából már ismert **Egri Kálmán** vonul be Szolnokról jövet. Műsorából figyelmet érdemel az első Ibsen-előadás, a **Nóra**, melyről részletes beszámolót olvashatunk a Sz.N. hasábjain N. Bodroghy Lina, Aitner Ilka, László Gyula és Balázi Sándor játékának értékelésével.

Május 25-én Egri társulata elhagyja a várost, július 28-án viszont **B. Polgár Gyula** jelenik meg újból, ezúttal egyedül, mint imitátor és recitátor, s egy előadás után tovább utazik.

Egriék Előpatakra utaznak, de augusztus 17-e táján egy-két előadásra „beugranak“ Szentgyörgyre.

Újabb színdarab Gábor Áronról

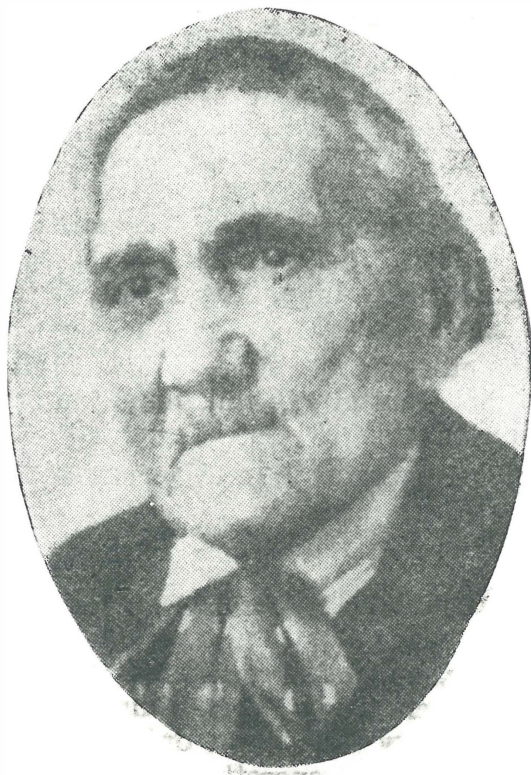
Az 1891. esztendő színházi szempontból rendkívül mozgalmas és tartalmas volt Szentgyörgyön. Március 5-én **Egri Kálmán** társulata a hírneves spanyol író, Echegeray **A nagy Galeotto** c. drámájával megkezdi előadásait. Egri törekvése az volt, hogy az operett- és népszínmű-tengerben megteremtse a dráma szigeteit is. Echegeray mellett elhozta Szentgyörgyre Lope de Vegát is (**Király és pór**), bevezette a polgári dráma legjelentősebb képviselőjét, Émile Augier-t (**Fourchambault család**), színre vitte a naturalista Sudermann egyik szocialista irányzatú drámáját (**A becsület**), melyet az első munkás tárgyú színi előadásnak tekinthetünk Szentgyörgyön.

Egri bejelenti Sophokles Elektráját is, de nincs tudomásunk arról, hogy valóban előadta volna.

A társulat tollforgató tagja, **Deréki Antal**, szentgyörgyi tartózkodásuk idején pár hét alatt összecsap egy 6 képből álló színdarabot Háromszék hőséről, **Gábor Áronról**, melynek cselekménye nincs, csak jelenei. Jellemei sincsenek, csak szereplői. A darab mégis látványosan eleveníti fel az önvédelmi harc korát, Berecket, a kökösi csatateret, a híres ágyút és Jusztina költői alakját. Deréki igen rokonszenvesen állít be a darabba egy román néptribunt is. Kár, hogy kéziratának nyomaveszett, bár az újsághírek szerint Kézdivásárhelyt is előadták, sőt a Budai Színkör meg a kolozsvári színház is elkérte a darabot.

Egriék Kézdivásárhelyre utaznak Szentgyörgyről, ahol július végén résztvesznek Miklóssy Gyula temetésén.

Október 3-ától újabb társulat, a **Kovács Jenő**é érkezik a városba. **A tót leány** c. darabra az igazgató meghívja Krecsányi Katalint. Távozásuk után az őszi-téli idényre az **Egri—Deréki-féle** társulat költözik Szent-

Deréki Antal
színész, színműíró
1849—1931

györgyre. Újból hirdetik az **Elektrát**, de a hirlapban nincs nyoma a megtartásának, viszont 17 bemutatóról olvashatunk krónikát. Az egyik darab, **A valeni nász** szereposztásából kétségtelenül megállapítható, hogy újabb román tárgyú színműről van szó.

Ivánfi Jenő vendégszereplése

Egriék két előadásra meghívják a kolozsvári színház ünnepelt hősét, **Ivánfi Jenőt**, aki Szentgyörgyön Ibsen **Kísértetekjében** és Sudermann **A becsület** c. drámájában lép fel megérdemelt sikerrel.

Az 1891. esztendő színházi mérlege meglepő: több mint 60 színművet ismert meg a közönség, háromszor járt bent társulat a városban, Echegeray, Sudermann, Ibsen, Lope de Vega, Augier szavai keltek életre a színpadon, a szentgyörgyi közönség pedig ízelítőt kapott a polgári realizmus, a naturalizmus és a modern lélektani dráma jobb alkotásaiból.

Feleki Miklós Szentgyörgyön

1892 májusában **Deréki Antal** hirdet előadásokat, mégpedig a nagy székely színész, **galambfalvi Feleki Miklós** vendégszereplésével. A budapesti Nemzeti Színház tiszteletbeli tagja, a 74 éves művész május 23-án lép fel először Sepsiszentgyörgy közönsége előtt a **Sir Patrick** c. drámában. Ezt követi a **Lelenc**, az **Idegen nő** és a **Felolvasónő**. A pályájától búcsúzó nagy művészt tüntető ovációkkal fogadta a közönség, elragadtatással tapsoltak neki és vége hossza nem volt a függöny elé hívásoknak. Négy estén ajándékozta meg a város közönségét művészetével. A május 25-i búcsúfellépés után a Blaskó-féle nagyvendéglőben ünnepi lakomán köszöntötték fel s babérkoszorút nyújtottak át neki. Másnap Feleki Kézdivásárhelyre utazott.

Derékiék még maradnak, bemutatják a **Madarász** c. operettet. Május 31-én **Szakáll Antal** Shakespeare-recitátor lép fel egy este. A júniusi nagy hőség miatt a közönség nem szívesen megy be a színházba. Az újságban felvetik egy nyári színikör létesítésének szükségét.

Az első kabaré-előadások

Június 16-án a Dombay-házaspár mutatja be művészetét. **Dombay Mihály** (1855—1927) feleségével, **Fekete Rózával** (1858—1928) az első kabaré-színészeknek tekinthetők. Ketten-hárman, két-háromszereplős, egyfelvonásos darabokkal, jelenetekkel járták az országot évek hosszú során. Szentgyörgyön a **Nőudvarlás**, **Egy boldogtalan asszony** és az **Egérke** c. jelenetekkel szerepeltek.

Június 29-én ismét **Polgár Gyula** hirdetett magánelőadóestet.

Októberben a színi pályától búcsúzó **Egri Kálmán** társulata érkezik ismét Szentgyörgyre, 9-én a **Bánk bánnal** kezdi a sorozatot, de csakhamar kassza-darabokat vesz elő. A fércművekre célozva a lap tudósítója megjegyzi: „...szerzőiket megírásuknál a picula csengése inspirálta“.

Egri Kálmán 30 éves színészi pályafutásának betetőzésekképpen nyugalomba vonulás előtt fellép még a **Sárga csikóban**, melyet ő tett népszerűvé az országban és az **Egy katona történetében**. Munkásságának elismeréseképpen az erdélyi színészet 100 éves jubileuma alkalmából meghívást kap a kolozsvári ünnepségekre. A társulat november 18-án búcsúzik a várostól, s ezzel a 1892. esztendő színházi története is lezárul.

Csóka harmadszor

1893 .május elsején **Csóka Sándor** harmad ízben kezdi meg előadásait Szentgyörgyön. Offenbach, Strauss és Hervé operettjei után színre viszi a **Romeo és Júliát** meg **Az ember tragédiáját**.

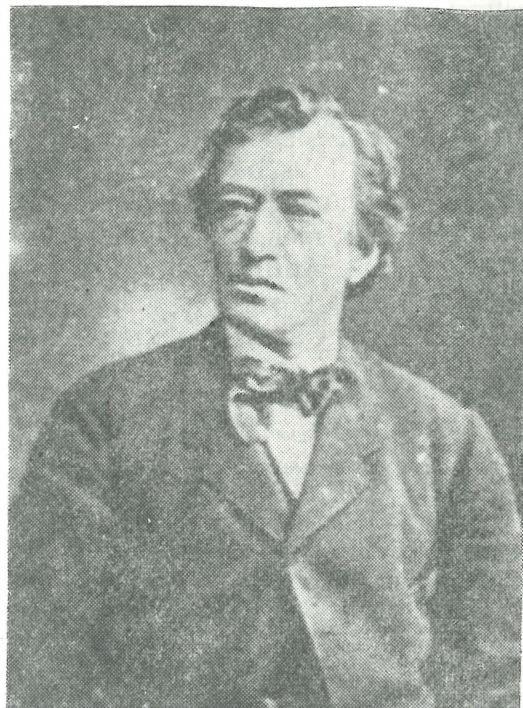
1894-ben, március 8-án Szentgyörgyön ekkor még ismeretlen társulat, a **Kárpáthy Györgyé** kezdi meg vendégtjátékát. **A válás után** c. francia bohózzal nyitják az idényt. A hirlap kritikusa elismerően ír Kárpáthyék jó ízléséről, szerénységéről, az öles színlapok és vásári reklámok mellőzé-

séről. **A lengyel zsidó, A veres sapka, A tiszteles úr keservei,** meg a **Nagyapó** bemutatása után Kárpáthy előadásairól nem írnak az újságok, Kossuth Lajos halála, az országos gyász véget vetett szentgyörgyi szereplésüknek.

1894 május 26-án megint ismeretlen igazgató, **Monori Sándor** küld előleges jelentést Kézdivásárhelyről. Mire júniusban Szentgyörgyre érke-

Csóka József
színigazgató
1841—1905

Feleki Miklós
színész
1818—1902

zik, a fürdőidény kezdetét veszi, emiatt gyenge érdeklődés mellett tartja meg a **Lemondás, Az asszony verve jó, Az állatszeledítő, Kis molnárné, Rafael, Gazdag szegények, Kondorosi szép csaplárné, A búbos pacsirta. Apja lánya** c. darabokat.

Műsorából említést érdemel Wildenbruth munkástárgyú naturalista színműve, **A búbos pacsirta,** mely Sudermann **A becsület** c. drámájának hatását érezte.

Fáy Szeréna m.v.

1895. január 23-án **Hajdú István** Brassóból jövet 25 előadást tart Szentgyörgyön. Két hónapos vendéjátékából figyelemre méltó az **Aranyember,** a harmadik román tárgyú darab (**A pópa**), a **Lumpáci Vagabund, Szókimondó aszonyság,** egy újabb Sudermann-darab (**Otthon**) és a **Romeo és Júlia** színrevitele. Júlia szerepére Hajdú lehívja a pesti Nemzetiből Fáy Szerénát, aki előadás után nyomban visszautazik munkahelyére.

A kolozsvári N. Sz. Sepsiszentgyörgyön

Ditrói Mór vezetésével a kolozsvári Nemzeti Színház 1895. július 11-én megkezdi szentgyörgyi vendégjátékát E. Kovács Gyula, Hegedüs Gyula, Vendrey Ferenc, Beregi Oszkár, Hunyadi Margit felléptével. Színre kerül Echegeray **Bernardo Montilla**, Gerolamo Rovetta **A bectelenek** c. drámája és két vidámság, **A papa felesége** c. francia és a **Charley nénje** c. angol bohózat. E. Kovács Gyula harmadik szentgyörgyi vendégszereplését a város közönsége lankadatlan érdeklődéssel, szeretettel és ragaszkodással fogadta.

Augusztus végén minden előleges jelentés nélkül **Füredi Károly** társulata jelenik meg Szentgyörgyön, mely a kellő hírverés hiánya meg a fürdőidény miatt három előadás (**A citerás, Szókimondó asszonyság, Bányamester**) után visszamegy Kovásznára. A Szókimondó asszonyságban nagy sikerrel épett fel **Laczkó Aranka**, az erdélyi társulatok közkedvelt színésznője.

Határozat egy állandó színpad építésére

1896. május 16-án **Bokodi Antal** elismerten színvonalas társulata érkezik Szentgyörgyre, ugyancsak Brassóból jövet. Műsora: **Virágcsata, A cigány, Otthon, Falu rossza, Suhanc, Mi történt az éjjel? Rika vagy a szép cigánylány, Goldstein Számi, Holtomiglan, Rip van Winkle, A méltóságos csizmadia, Primadonna, Három Kázmér, A vasgyáros, Válás után, Honthy háza, II. Rákóczi Ferenc fogsága, Pap és rektor, A párisi rongyszedő.** Ez utóbbi darabban lép fel a 40 éve játszó Bokodi Antal és arat visszhangzó sikert. A színházi krónikás rajta kívül Németh Gizellát dícséri.

Bokodi Szentgyörgyről Kézdivásárhelyre megy, hol megüli 40 éves színészi jubileumát, majd Kovásznára teszi át működése székhelyét.

Bokodiék távozása után szeptember 20-án ünnepelte a város **Remenyik Kálmán** székely származású tilinkóművész 25. jubileumát.

1896. november 19-én rendkívüli képviselőtestületi közgyűlést hirdett a város előljárósága, melyen a város kiváló fejlesztője, **Ifj. Gödri Ferenc** polgármester az alábbi előterjesztést tette: „... a városi díszterem annyira elkopott és rongált állapotban van, miszerint helyreállítása a város tisztessége érdekében is már elodázhatatlanul szükséges. De miután a nagyterem újrafestése vagy kárpitozása esetén is a gyakran felállított mozgó színpad miatt rövid időn újra csak a jelen rongált állapotba kerülne vissza, s így a ráfordított javítási költség csakhamar kárbaveszne, javasolja, hogy a nagyterem hátsó (udvarfelőli) falának kibontásával egy állandó színpad építtessék a teremhez, mi által az nemcsak meg bővülne s kényelmesebbé válna, hanem — nem kellvén többé mindegyre be és kihurcolni az ideiglenes színpadot — az új díszítés és javítás is állandó maradna s a teremdíjak is magasabb összegben lévén megállapíthatók, a jövedelem is tetemesen növekednék. Nemcsak hasznos befektetés lenne ez, hanem valóságos kulturális befektetés is.

Szükséges lesz ezen kívül a díszterem tapétázása mellett, parketirozása, újrabebútorozása a hozzátartozó bejáró folyosó és melléktér ajtó, ablakai, padlója, falai stb. kijavítása is“.

„A képviselő testület egyhangúlag elfogadja és megbízza a tanácsot, hogy mielőbb részletes szakértői munka és költségtervet terjesszen a közgyűlés elé“³⁰.

Harmath Domokos ötlete egy évtized múltán így vetődött fel újból, ezúttal a város vezetősége részéről, a milléniumi felbuzdulás hatásaképpen, hogy valósággá majd csak a századfordulón válják.

A műkedvelőkről

Az 1884. esztendőnél szoltunk utoljára a műkedvelők egyesületéről, mely éppen úgy, mint minden műkedvelő egyesület, folytonos újrászervezéssel tudta magát csak fenntartani. 1885—86-ban szóba kerül az EMKÉ-be való beolvadás, de az egyesület közgyűlésén a tagok nagy többsége az önállóság mellett szavaz. 1886. január 17-én elfogadják a Harmath Domokostól előterjesztett alapszabálytervezetet, melyet 1887. január 29-én a belügyminiszter is jóváhagy. Ezekben az években 100-nál több aktív és pártoló tagja van az egyesületnek, 1887. okt. 18-án, legalábbis a kimutatásból ez tűnik ki: 7 alapító, 37 rendes, 58 nártoló tag. Harmath Domokos igazgató, akit járásbírói írnokból telekkönyvvezetővé léptettek elő időközben, elfoglaltságára való hivatkozással nyolc évi munka után 1889. szeptember 8-án lemond tisztségéről, december 1-én újabb összefoglaló beszámolót tesz közzé, melyből megtudjuk, hogy a Műkedvelők Egyesülete megalakulásától (1881) 32 színi előadást tartott, évenként tehát 5—5 bemutatóval és összesen több mint 100 szereplő közreműködésével. Felsorolásából közöljük az 1884 után bemutatott darabokat: **Nézd meg az anyját, vedd el a lányát, Egy dalárünnepély, Egyetlen leány, A mama, A vén bakancsos és fia, a huszár, Bozóti Márta, Az igazgató megugrott, Az új emberek** (1886), **A végrehajtó, Felhő Klári, A protekció, Szép juhász, Első szerelem** (1887), **Cox és Box, Angolosan, Bálkirályné, Házasság politikája, Természet és műveltség** (1888).

1890-ben a műkedvelők 681 forintot adományoznak a múzeumépítés alapjára. A kilencvenes években bomlásnak indul a Harmath-féle egyesület s alkalmoszerűen, esetről-esetre szerveződik újra valamilyen jótékony célú előadás alkalmából. Így adják elő 1893-ban a **Turi Borcsát**, 1894 februárjában Lukácsy Sándor **Kóza Jutka** c. népszínművét viszik színre, 1895 áprilisában az iparos ifjak **A toloncot, A vén bakancsost** mutatják be.

Ugyanabban az évben a régi műkedvelők újra összefognak, júniusban Csiky Gergely **Cecil házasságát**, novemberben Csepreghy **Piros bugyelárisát**, 1896-ban pedig Bokor József **Télen** c. népszínművét játsszák el.

Ezzel a sepsiszentgyörgyi műkedvelő színjátás 19. századi krónikája le is zárul.

A SZÉKELYFÖLD ÁLLANDÓ SZÍNHÁZTERMÉNEK FELAVATÁSA SEPSISZENTGYÖRGYÖN A SZÁZADFORDULÓN

Újházi Ede meghívása

Bodoki Antal, a brassói színház bérlője 1897 márciusában átmegy Szentgyörgyre. Újdonságokkal örvendezteti meg a közönséget : **Durand és Durand, Tündérhaj, Odette, A kis alamuszi.**

Meghirdette **A képzelt beteget** is, hiszen híres Molère-színész volt a maga idejében, de az előadás megtartásának nincs nyoma. Március 18-án mutatta be a pályadíjnyertes, népszerű népszínművet, Géczy István **Gyimesi vadvirágját**. Géczyt, mint színészt már jólismerte a szentgyörgyi közönség, nem egy társulattal járt a városban s arról volt nevezetes, hogy valószerűtlenül vékony, pipaszár lábaival mulattatta a karzatot.

Júliusban Bokodi ismét visszamegy Szentgyörgyre, újból műsorra tűzi a Gyimesi vadvirágot, továbbá a **Trilbyt**.

Augusztusban, a holtidény ellen küzdve meghívja **Újházi Edét**, a budapesti Nemzeti Színház nagy tiszteletben álló, kiváló művészt. Az 53 éves színész még ereje és tehetsége teljében alakítja Szentgyörgyön Sudermann **Otthonának** főszerepét. Újházi, fellépte után, visszautazik színházához.

Bokodi a **Léthe vize, A két Kohn** meg a **Négy évszak** bemutatása után elhagyja a várost.

Szeptember 4-én **Deák Péter** kezdi meg előadásait, műsorában újdonság a **Kék asszony, Gyerekasszony, Három Kázmér, Diploma.**

Nyári színek Szentgyörgyön

1898. május 9-én meglepő közlemény jelenik meg a helyi lapban : **Jászai Mari** Sepsiszentgyörgyre készül. Szavalóestje azonban elmarad a zongoraművész partner megbetegedése miatt, így aztán majd csak augusztusban kerül sor a háromszéki utazásra, amikor Kovásznán tölt néhány hetet anélkül, hogy fellépne a közönség előtt.

Július elején **Fekete Miksa** vonul be Szentgyörgyre. Az élelmes direktor kifog a kánikulán, a Nagy József-féle kerthelyiségben színpadot állít fel, ülőhelyekről gondoskodik s ezzel megnyitja Sepsiszentgyörgy első nyári színekörét.

Közben július 14-én **R. Kovács Laura** szavalóművész mutatkozik be, majd Feketéék játszanak tovább. Új Echegey-darab (**A folt, amely tisztít**) és új népszínmű (Géczy : **Az ördög mátkája**) kerül bemutatásra a „színekörben“.

Az állandó színpad építése megkezdődik

Két évvel Gödri polgármester javaslata után a városi előljáráóság megtalálja a módját a városház díszterme renoválásához és az új színpad építéséhez szükséges pénzalap előteremtésére. 1896 júliusában a város elad egy 131.131 frt. érő erdőt, melynek az árából többek között fedezi a 30.000 forintos építkezés költségeit³¹.

Bay István városi mérnök és Kovács Sándor építész kapnak megbízást a nagyszabású átalakító munkálatok véghezvitelére, melynek október 20-ig be kellene fejeződnie. Négy hónap azonban nem bizonyult elegendőnek a nagyméretű munka elvégzésére, megtoldották még két hónappal, így 1899 januárjában ünnepélyes keretek között átadhatták a közhasználatnak.

Az állandó színpad felavatása (1899)

Az átalakítás előtt a ki- és behordandó színpaddal meg a padlásról le- és felhurcolt díszletekkel minduntalan leverték a falat, rongálták az ajtókat, megkarcolták a díszítéseket.

Az alkalmoszerűen felállított színpad elfoglalta a terem egyharmadát, így csökkent a befogadóképessége s a jövedelmezősége is.

Az átalakításkor kibontották a nagyterem keleti falát s az így keletkezett színpadnyíláshoz hozzáépítettek egy tágas színpadot két öltözővel, melyeket a városház udvaráról lehetett megközelíteni erős vaslépcsőkön. A színpadnyílást állandó, festett, fel-le gördülő függönnyel zárták el, melyet Bulhardt János brassói dekorátor festett s mely a város főterét, a városház homlokzatát, az Olt-völgyét ábrázolta a művészet múzsáinak allegorikus csoportozatával.

A festett függöny 1949 ig volt használatban, a terem belső díszítése nagyjából változatlan maradt 1957-ig, csupán az 1949-ben felszerelt reflektorok zavarták meg az ékítmények összhangját.

Nagy körültekintéssel építik be a színpadnyílás fölé a 40 mázsás vasgerendát, melynek beszerelése a technika akkori fokán merész feladat volt.

Az újság örömmel írja, hogy baleset nélkül ment végbe a nagy művelet.

Az avatási ünnepély leírását kivonatosan közöljük a Sz.N. 1899. január 15-i hasábjairól :

„Az új színház megnyitása.

Tulajdonképpen a városház restaurált dísztermét avattuk fel szombaton este, de azért a cím, melyet ennek a tudósításnak fejtől tettünk, egészen korrekt. Mert a szombati est egészen a magyar Thalia ünneplésére volt lefoglalva. És nagyon helyesen cselekedte a műkedvelő társukat, hogy lefoglalta.

Úgy is sok panaszt hallunk szerte szét az országban, hogy a színművészet nem leli honját e hazában s ha valamelyik vidéki város helyet ad a h o n t a l a n n a k, a világot jelentő deszkák nagyon mostoha elbánásban részesülnek. S mindennek az oka az, hogy nincs állandó színpad

sehol. Az erdélyi részekben Kolozsvár és Deés város után Sepszi-Szent-György az érdem, hogy itt úgy szólván, állandó színházról is lehet szó. Mert a díszterem egészen erre a célra épült résszel bővült meg s ma már a vidéki színtársulatok és műkedvelők saját otthonuk gyanánt köszönhetik az újraalakított szép termet...

Hogy maga a restaurált terem új színpadával együtt magas fokú ízlésnek, szakértő tervezetnek és munkavezetésnek produktuma, azt már egy előbbeni közleményünkben elmondottuk. Most csak azt tesszük hozzá, hogy világításnál még hatásosabban jut kifejezésre, a miért a meglepett közönség a díszítés, a mennyezet, a függöny, színpadi díszletek stb. festése az estéli egyhangú elismeréséből sok részt kivett Bay István építtető mérnök és Bulhart János brassói díszletfestő.

Az estély kevéssel hét óra után a helybeli zenekar Kelemen Lajosné — Zathureczky Berta művelt lelkű zeneszerzőnőnknek „Anatol“ című operettjéből vett egyvelegével nyitotta meg. A bájos részleteivel megkapó kedves kompozíciót jól betanult ügyes előadásban mutatta be a zenekar s a közkedvességű zeneszerzőnőt hosszasan éljenezte és tapsolta a figyelmes közönség.

A második csöngetésre fölgördült a függöny s a szépen dekorált színpad előterében ott állt a színművészet nemtője (Sükösd Vilma k.a., kit a nagyszámú díszes közönség hosszan tartó tapssal fogadott és elszavalta mély figyelem közt nagy hatással ifj. Gödri Ferencnek a megnyitó estélyre írt igen szépen sikerült lendületes prólogját. A csinos költeményt az alábbiakban veszik olvasóink :

Pr o l o g.

— A sepszi-szent-györgyi színház megnyitására, 1899. január 14. —

Föllebben a függöny — s e röpke pillanat
Lám határt von mégis a múlt s jelen között ;
Mi még tegnap vala — már messze elmaradt
S helyébe új világ : a „ma“ beköltözött.
Egy arasznyi lépés amit tettünk
S mennyi új remény kél szárnyra már felettünk ...

— — — — —
Hisz bármily szerény is ez a kicsi hajlék :
Jobb jövő csirája, mely nagyra kihajt még ;
Gondos kezünk azért híven ápolgatja,
Szívünk szent érzése templommá avatja ;

— — — — —
De eddigi házad bizony gyarló volt már,
Csak durván összerótt, ütött-kopott oltár,
Korhadtak „világot jelentő deszkáid“
S tanyájuk se volt csak ideig-óráig, —
Azért mégis jó volt — négy évtized óta,
Mert mi rajt hiányzott, képzelünk pótolta.

De ma ? immár vége e „boldog“ időknek ;
Mikor még mink nem volt, nem is vettük számba ;
Napról-napra több kell az „új nemzedéknek“ —
S „nem boldog a magyar“, ha nincs villanylámpa ...
Mert fejünkre nőtt ám a civilizáció,
Megtanultuk mi is, hogy mi pompás, mi jó —
És vérszemre kapván, most már kritizálunk — :
Tán még ez sem lesz jó, ez az új színházunk ... ?
Már olyat kívánnánk, mint Bécs, Berlin, Prága ! ...
S mit bánjuk, hogy nekünk — ez is elég drága ...

De nem, oh nem így van, — édes öröm ringat —
Nem követelözünk, beérjük kevéssel —
Üdvözölve légy hát várva várt kis színpad !
Megbecsülünk téged szent lelkesedéssel. —
Mert mi teremtettünk, szívünkéből fakadtál ;
Törekvő lelkünknek új szárnyakat adtál, —
Gyönyörű vagy nekünk, — népünk büszkesége,
Dallamos magyar szó újabb erőssége —
S minden más színháznál dicsőbb e világon :
Hisz te vagy az első szép Székelyországon ... !

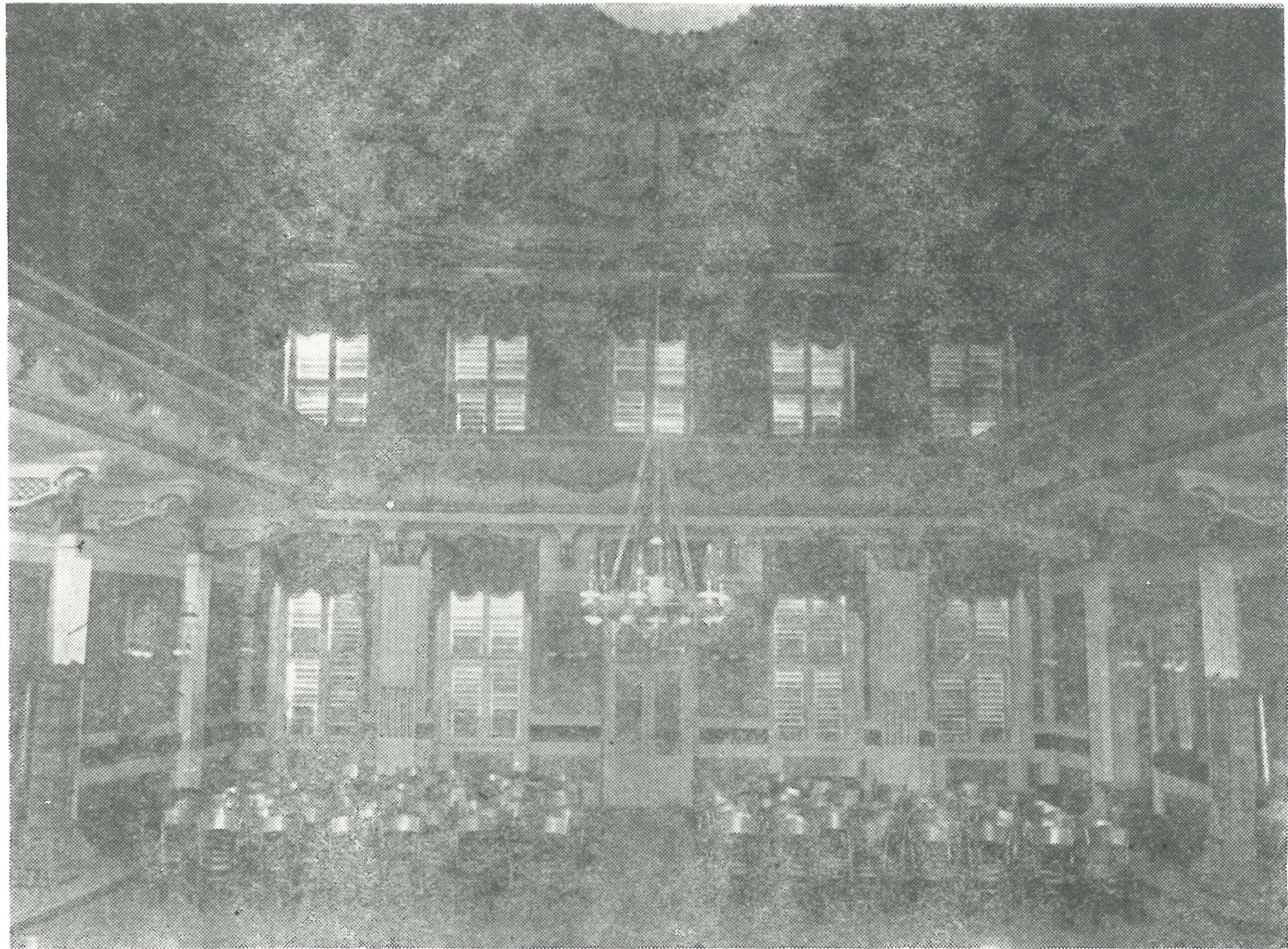
A műkedvelő társulat bemutató darabjára, a „Három testőr“ című szellemes bohózatra csak ezután került sor. Tehetséges, jeles műkedvelők kezében volt a darab s a közönség mindvégig igen jól mulatott az összevágó előadáson. Valamennyien kitűnően betöltötték a helyüket s meglátaszott a játékon az értelem, műkedvelőknél elengedhetetlen feltétel, — az intelligencia. „Ez a társulat — ez volt a közönség kritikája — megérdemelte az állandó szép színpadot“.

Az első társulat az új színpadon

1899. március 27-én jelenik meg az újságban Szalkay Lajos társulatának előleges jelentése, melyben 30 darabot harangoz be, de csak 15-ről emlékezik meg a sajtó. Szalkayék ujdonságai : **A gésák vagy a japáni tea-ház, Talmi hercegnő, Himfy dalai, Hálókocsik ellenőre, Mozgó fényképek, Geleji kiskirály, Romeo és Júlia, Aranylakođalom, Sepsiszentgyörgyi varrólányok.**

Ez utóbbiról kiderül, hogy semmi köze Sepsiszentgyörgyhöz, a világon bárhol előadható bohóság, a cím csak színházba csalogató reklámfogás.

A Romeo és Júlia előadást is kárhoztatja a színi bíráló, Shakespeare-t vidéken csak akkor szabad játszani, ha a nagy klasszikus szövegéhez méltó feltételeket tud biztosítani a színház.

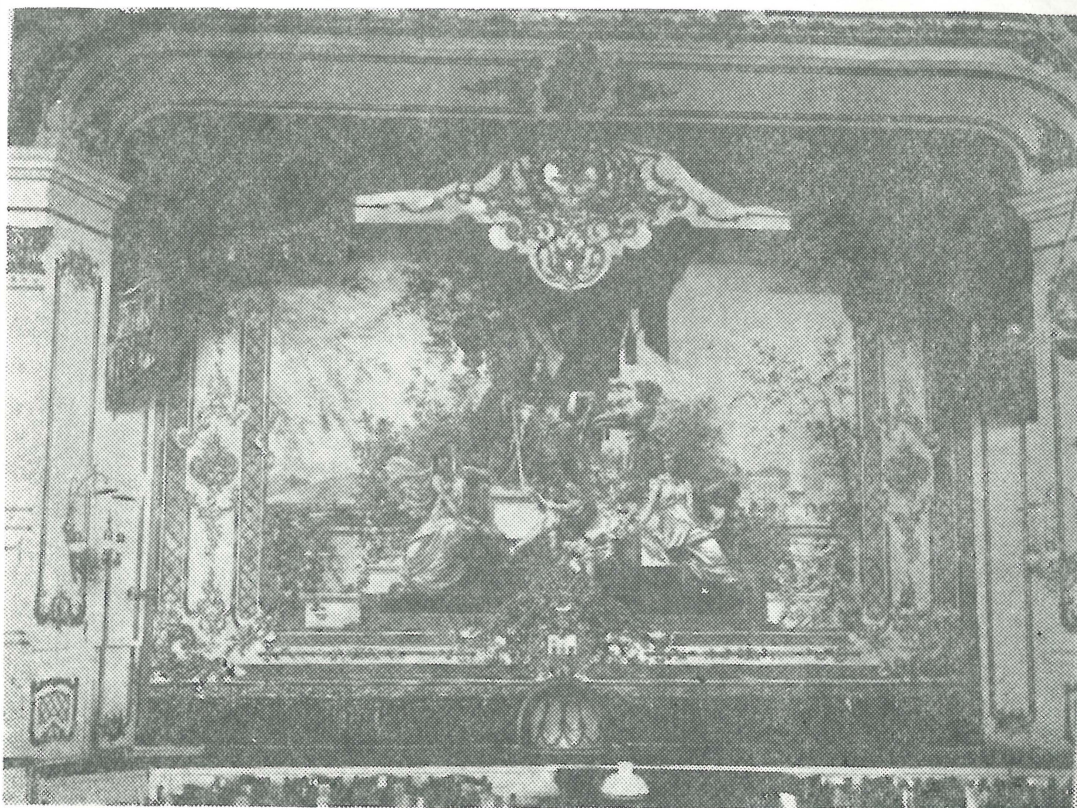

A régi városháza díszterme, az első székelyföldi állandó színházterem 1899-ben

A sajtó az állandó színtársulatért Javaslat Színpártoló Egyesület létesítésére

Alighogy 1899 januárjában megvalósult a szentgyörgyiek régi óhaj-tása, az állandó színházterem, májusban már arról cikkeznek, hogy állandó jellegű társulatot kellene biztosítani a városnak.

A helyi lap május 19-i számában Jonathán aláírással „Színpártoló egyesület” címmel életrevaló javaslat jelenik meg, mely bírálja a maros-

A festett előfüggöny 1899-ben

vásárhelyi és udvarhelyi színpártoló egyesületek tevékenységét. Megállapítja, hogy a több városra szóló konzorcium rendszer a Székelyföldön nem válik be, mert csak két jövedelmező színházi idény van ezen a vidéken, a tavaszi meg az őszi. Sem nyáron, sem a farsangon nem jövedelmező a színházi vállalkozás, éppen ezért a két főidény elnyeréséért versengenének a székely városok s a játszási idényt nem lehetne közmegelegedésre beosztani.

A konzorcium gondolatának elvetése után a cikkíró felhívja a székely városokat, hogy építsenek Tháliának legalább olyan otthont, mint Sepsiszentgyörgy, mert amíg ez be nem következik, nem lehet szó a színügy intézményessé tételéről.

Fejtegetéseinek 3. pontját a tulajdonképpeni javaslat képezi: **Betéti** társaságot kell létesíteni, előfizetésekkel, részvényekkel.

Ez a társaság mentesítené a színigazgatókat a bérlet-gyűjtés gondjától, gondoskodnék a bérletek eladásáról, biztosítva ezzel a színészek megélhetését. A színpártoló egyesület lenne az a szerv, mely megvédené a közönséget a gyenge társulatok élőködésétől azáltal, hogy a színházi idényre pályázatot hirdetne s a játszási engedélyt annak az igazgatónak ítelné oda, aki a legtöbb garanciát nyújtja a színvonalas előadások biztosítására.

Ez az egészséges javaslat igen jellemző színjátszásunk századfordulói állapotára. Mig egy emberöltővel korábban a színészet nemzeti ügy volt, a kapitalizmus virágkorában, legalábbis vidéken, kenyérkeresetté, üzletté törpült s olyan anarchiához vezetett, hogy a fejlettebb ízlésű, igényesebb vidéki közönség önvédelmi céllal s a művészi színvonal biztosítása érdekében kénytelen a pályázathirdetés, mai szóval a „versenyvizsga“ módszeréhez folyamodni.

Hegyessi Mari vendégjátéka (1899)

1899. július 12-én érkezik Szentgyörgyre most már az új háromszéki vasúton **Hegyessi Mari**, a Nemzeti hírneves művésznője, Paulay Ede felfedezettje. Az indóházánál **Mátray Béla**, **Jeszenszky Dezső** igazgatók mellett **Gödri Ferenc** pogármester is megjelent, virággal és „csinos beszéddel“ köszöntötte a híres „Gautier Margitot“, aki a **Fedorában** és a **Lovoodi két árvában** lépett fel.

Augusztus 4-én Sepsiszentgyörgy színházkedvelő közönségét megrendíti E. Kovács Gyula halálhíre. Nekrológok, emlékező cikkek jelennek meg, és síremléke javára elsőnek e város rendezett összejövetelt.

A SEPSISZENTGYÖRGYI SZÍNJÁTSZÁS 19. SZÁZADI MÉRLEGE

A felsorakoztatott adatokból kiviláglik, hogy sepsiszentgyörgyi színészetéről a 19. században még nem beszélhetünk, csak Sepsiszentgyörgyön vendégszereplő vándortársulatokról és időnként színpadra lépő műkedvelőkről. E két féle tevékenységet foglaltuk össze e főként tényeket közlő dolgozat és e zárófejezet címében olvasható „színjátszás“ szóval.

Ismereteink jelenlegi állása szerint mind a hivatásos, mind a műkedvelői színjátszás kezdetét megyei viszonylatban az 1812-es évszámmal jelezhetjük. Magában a városban a műkedvelő színjátszás 1826-ban kezdődik, a hivatásos színészet a reformkor huszas éveiben indul. Az első hivatásos színi előadás dátumát nem ismerjük, legrégebbi írásos adatunk 1838-ból való.

A század utolsó 75 esztendejében mintegy 30—35 társulat fordulhatott meg Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyt, Előpatakon, Illyefalván, Erdővidéken. E társulatok hozzávetőleg mintegy 1000 előadásban részesítették

a közönséget. E vándortársulatok szoktatták színházbajjárásra a megye lakosságát, terjesztették és fejlesztették a színházi műveltséget, népszerűsítették a magyar és a világirodalom értékes alkotásait, tolmácsolták Shakespeare, Molière, Schiller, Katona József, Madách Imre szövegét.

Sepsiszentgyörgy városra korlátozva vizsgálódásainkat, megállapíthatjuk, hogy az egymást váltó színtársulatok fellendítették a kulturális életet, alkalmat adtak a helyi sajtónak a közízlés fejlesztésére, élesztőként hatottak a helyi műkedvelő mozgalomra, szélesítették a nagyközönség drámaismereti körét, főként mennyiségi szempontból. Érdemük, hogy elhozták Sepsiszentgyörgyre a világirodalom néhány kiemelkedő alkotását:

Shakespeare	Szentivánéji álom 1874, 1881 Makrancos hölgy 1879 Lear király 1881, 1882-ben (részlet) Othello 1881, 1888 III. Richárd 1882 (részlet) Hamlet 1883, 1887 Romeo és Júlia 1893, 1895, 1899
Lope de Vega	Király és pór 1891
Molière	A fősvény 1882 A képzelt beteg 1882
Goethe	Faust 1893
Schiller	Haramiák 1879, 1885
Victor Hugo	Tudor Mária 1876
Ibsen	Nóra 1890 Kísértetek 1891
Echegeray	A nagy Galeotto 1890 Bernardo Montilla 1895, 1897 A felt, amely tisztít 1899

A francia társalgási vígjáték mellett helyet biztosítottak műsorukban a legjobb történelmi vígjátékoknak és drámáknak, bevezették a polgári realista drámát, ízelítőt adtak a naturalista drámából:

Dumas	A kaméliás hölgy 1876, 1879 stb.
Scribe	Egy pohár víz 1879
Augier	Fourchambault család 1879, 1890, 1891
Sardou	Rabagas 1881 Váljunk el! 1882, 1887, 1891 Fedora 1885, 1897, 1899 Thermidor 1892 Szókimondó asszonyság 1895, 1895
Sudermann	A becsület 1891 Otthon 1895

Megismertették a szentgyörgyi közönséget a magyar irodalom legnépszerűbb darabjaival :

- Katona József **Bánk bán** 1883, 1889, 1892
Gaál József **Peleskei nótárius** 1874, 1885
Szigligeti Ede **Liliomfi** 1870, 1877
II. Rákóczi Ferenc fogsága 1876, 1884, 1896
Madách Imre **Az ember tragédiája** 1884, 1893
Jókai Mór **Szigetvári vértanúk** 1872, 1876, 1893
Aranyember 1885, 1887, 1895
Fekete gyémántok 1885
Gazdag szegények 1893
Csiky Gergely **Proletárok** 1880, 1883, 1884
Cifra nyomorúság 1882, 1890
Buborékok 1885
A nagymama 1891
Dóczi Lajos **A csók** 1874, 1880
Tóth Kálmán **A király házasodik** 1895

Számos fércmű mellett mégiscsak a legnépszerűbb és legsikerültebb népszínműveket tűzték a leggyakrabban műsorukra :

- Szigligeti Ede **A csikós** 1872, 1874, 1891, 1895
A cigány 1874, 1881, 1887, 1893, 1896, 1898
A szökött katona 1879, 1890, 1892
A két pisztoly 1879
A lelenc 1887, 1888, 1892
Tóth Ede **A falu rossza** 1875, 1886, 1895, 1896
A tolonc 1876
A kintornás család 1876
Abonyi Lajos **A betyár kendője** 1874, 1883, 1895
Csepreghy Ferenc **Piros bugyelláris** 1879, 1887, 1888
Sárga csikó 1879, 1890, 1891, 1892
Lukácsy Sándor **Avereshajú** 1890, 1891, 1898, 1899
Szigeti József **Viola** 1874, 1876, 1891
A vén bakancsos és fia, a huszár 1874
Géczy József **Gyimesi vadvirág** 1897, 1898, 1899

A temérdek jelentéktelen operett mellett mégis a maradandóbbakat játszották :

- Offenbach **Szép Heléna** 1876, 1895
Gerolsteini nagyhercegnő 1876
Orfeusz az alvilágban 1890, 1891, 1895

- Strauss J. **Denevér** 1883, 1893
Cigánybáró 1885, 1888, 1891, 1893
- Suppé **Pajkos diákok** 1876
Szép Galathea 1876, 1880
Boccacio 1881, 1883, 1884
Fatinica 1880, 1884, 1891
- Planquette **Rip van Winkle** 1883, 1884, 1885, 1886, 1891, 1893, 1895,
1896
Corneville-i harangok 1880, 1887
- Hervé **Nebáncsvirág** 1889, 1890, 1893, 1895
- Millöcker **Koldusdiák** 1885, 1889, 1895
- Zeller **Madarász** 1892, 1893
- Nestroy **Lumpáciusz Vagabundusz** 1895
- Színpadra vittek négy román tárgyú darabot:
- Tóth József **Ilona, a havasi bolond** 1879
- Moldovan Gergely **Szép Iliána** 1885
- ?—? **A valéni nász** 1891, 1893
- ?—? **A pópa** 1895
- Felavattak egy helyi szerzőt Bánffy Farkas személyében (Az arckép 1889) és két Gábor Áron-feldolgozást (Szabó Danieltől 1869-ben, Deréki Antaltól 1891-ben).

Lehetővé tették e társulatok, hogy a város közönsége láthassa színészetünk nagyjait:

- Prielle Kornéliát 1879
- Ecsedi Kovács Gyulát 1883, 1888, 1895
- Ivánfi Jenőt 1891
- Feleki Miklóst 1892
- Fáy Szerénát 1895
- Hegedüs Gyulát 1895
- Laczkó Arankát 1895
- Vendrey Ferencet 1895
- Beregi Oszkárt 1895
- Hegyessi Marit 1899

A vándortársulatok sepsiszentgyörgyi tevékenységének a 19. században ezek az elévülhetetlen érdemei. Nem hallgathatjuk el azonban, hogy a színházi kultúra megalapozása mellett helytelen előítéleteket is meggyökerezettettek a közönségben. A 19. század utolsó harmadában ezek a vándor-

dortársulatok kapatták rá a sepsiszentgyörgyi közönséget az operettre meg a népszínműre s ezzel mélyen befolyásolták a nézők ízlését.

Az egymást váltogató színigazgatók különféle drámai műfajokkal kísérleteztek Szentgyörgyön. Bemutattak történelmi és klasszikus vígjátékokat, francia társalgási és társadalmi színdarabokat, sikamlós bohózatokat, polgári, naturalista és lélektani drámákat, de egyetlen műfaj sem talált olyan kedvező talajra, mint a népszínmű meg az operett. A direktorok korán észrevették a közönség kegyelmeinek megnyilvánulását e műfajok iránt, s mivel a megélhetésük forgott kockán, hiszen állami támogatásban nem részesültek, a gyengébb ellenállás irányából ostromolták a közönséget. Népművelési eszmék, eszmei igényesség, még ha foglalkoztatták is őket, a mindennapi kenyér biztosítása parancsolóbb szükséglet volt számukra. Anyagi gondjaik miatt nem engedhették meg maguknak azt a fényűzést, hogy elyszerű műsorpolitikát folytassanak.

A népszínmű nagy sikere érthető, hiszen a város lakosságának elpolgárosodása a 19. században még nem ment végbe maradék nélkül, a színházjáró közönség ízlése, műveltsége, gondolkodásmódja még nem távolodott el egészen a falutól.

Az operett népszerűségét ugyanazok az okok magyarázzák, melyek az egész világon népszerűvé tették ezt a műfajt, legfeljebb azt tehetnők hozzá, hogy a város és a környék közönsége, mely úgyszólván teljes mértékben nélkülözötte a zenei műveltséget, felfokozott módon igényelte (és pénzért megkövetelte) a könnyen érthető, mindenki számára elérhető, szórakoztató, fülbemászó, elandalító operettmuzsikát.

E város és környéke még ma is zenei inségben szenved, a szórakoztató zenét igényli, annál is inkább, mert igényesebb muzsikához csak elvétve jut, ha pedig hozzájut, előzetes zenei nevelése hiányzik annak élvezéséhez.

Mindezekből következik, hogy a sepsiszentgyörgyi közönség ízlésének fejlesztése, igényességének növelése továbbra is türelmes nevelőmunkát tesz szükségessé, hiszen évszázados hagyományokkal és immár megcsontosodott szokásokkal kell számolnia annak, aki végig akar menni kultúrforradalmunk útján.

Még egy meggondolkoztató következtetést vonhatunk le a 19. század tanulságaiból: a város lakossága még a század végére sem termelte ki a kellő számú színházlátogató törasközönséget. A hírlapok minduntalan visszatérő témája a közönség korholása a részvétlenség miatt. A színi kritikus a legkülönbözőbb fogásokkal iparkodik buzdítani a város közönséget a színházba járásra: dicséri a társulatot, bizalmat előlegez a műsorrendnek, hivatkozik a közönség hiúságára (ilyen művelt, minden szép és jó iránt lelkesedő közönség nem vallhat szegényt az idegenből jött színészek előtt), a város jóhírnevére hivatkozik, s nem egyszer művészetén kívüli érvekhez, a közönség jószívéhez, pártoló jóindulatához folyamodik, hogy erkölcsi támogatást nyújtson a tengődő színésznek. Még így is gyakran előfordult, hogy az előadást nem tartották meg, mert az eső, a sár vagy a hideg miatt mindössze öt néző vásárolt jegyet.

Megbízható, állandó törzsközönség akkor alakul ki egy városban, amikor állandó színtársulat telepedik meg benne, s miután a társulat gyökeret tud verni és lassú, évekre tartó munkával közönséget tud magának nevelni.

A 19. században a „közönség“ fogalma két társadalmi rétegre korlátozódott: a módosabb polgárságra és az ún. „intelligenciára“. A „közönség“ fogalmának demokratikus kiszélesítése, a dolgozó népnek a színházi kultúra hatókörébe való bevonása, egyszóval a nép és a színház egymásra találása csak a mi évtizedeinkben, az Állami Magyar Színház Sepsiszentgyörgyre helyezése után valósult meg.

(Sepsiszentgyörgy, 1957—70.)

A HIVATÁSOS SZÍNÉSZET MŰSORA SEPSISZENTGYÖRGYÖN A 19. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁBAN

1869—1899

(Ugyanaz a mű, ha többször került is színre, csak egyszer szerepel e jegyzékben, mégpedig a bemutatása évében. A klasszikus színművek ismétlődését az előző fejezetben jeleztük. A bekezdések élén álló nevek a társulatok igazgatóit jelölik. A műkedvelők játékkrendjét a róluk szóló fejezetekben közöltük.)

1869

NAGY MIHÁLY: Mirabeau gróf — Varázsfiátal — A férj vétke — Nőuralom — Bach-huszárok — Fauszt orvos — Rossz ember — Pénz és arisztokrácia — Nevető ezer baj közt — Egyetlen leány — Székely támad. Székely bánja — Dunanan apó és fia utazása — Bengáliai helytartó — Bem apó — Tatárok Magyarhonban — Don José és Don César de Basan — Szétsi Mária — Gábor Áron — Nagyidai cigányok — Üldözött honvéd — Békerontó — Vén székely — Vid — Hazatértek.

1870

GYÖRFFY ANTAL: Zsidó honvéd — Charlotte kapitány — A fény árnyai — A házasság rokkantja — Huszárok és dámák — Elátkozott herceg — Ubrik Borbála — Páter Ubrik befalaztatása — Marcsa, az ezred lánya — Női harc — Liliomfi — Köszörületlen gyémánt — A koldusnő — A nagyapó — Könyves Kálmán — A mai férfiak — A szép juhász — A muszkák — A falusiak — Bibor és gyász — Miatyánk, Isten.

1871—72

(Az adatok hiányoznak.)

1873

NAGY MIHÁLY: Nők az alkotmányban — Kicsapott diákok — Korona és vérpad — Lázár, a pásztor — Szentgoli vadászok — Toldi Miklós — Angyal és démon — Eugénie, francia császárnő vagy Marquis Posa, a szabadkőművesek nagymestere — A csikós — Gritti Lajos — Szigetvári várban.

1874

CSÓKA SÁNDOR : A csók — Frou-frou, az elkényeztetett nő — Peleskei nótárius — Jobb és bal part — Angelo — Pádua zsarnoka — Vicomte Letorières — Plébános szakácsnéja — A betyár kendője — Viola — Kié a 40.000 forint? — Lecouvreur Adrienne — Az aggteleki barlang — A pórultjárt finánckomisszárius — A Boldogasszony temploma harangozója — Szentivánéji álom — Egy magyar plébános és a muszkavezető — Jóbarátok — Árgyelus királyfi és az aranyhajú Tündér Ilona — A vén bakancsos és a fia, a huszár — Zarándokok vagy a szerelmi kaland — Bányarém és Mátyás, az igazságos — Két drótostót — A lovoodi két árva — A Székely Földön — Schneider Fáni vagy a piros szoknya három fodorral — A Haza vagy a brüsszeli vérfürdő — A cigány — A csikós.

1875

SZATHMÁRY KÁROLY : Patrick, Irhon ördöge — Három kalap — Egy jómadár — A férjjavító iskola — Delila — Herceg-e vagy csizmadia? — Becsületszó — Egy úr és egy asszony — Két huszár és egy bakancs — Parlagi Jancsi — A Saint Tropez-i úrnő és a méregkeverő — Opera és prédikáció vagy a szerelmes pap — Falu rossza — Nők az alkotmányban — Egy jómadár — Mama — Az olasz zsidónő mint kártyavető.

CSÓKA SÁNDOR : (Előzetes hirdetés): Földszinti lebujs — Tévedések Pesten — Új Jeruzsálem — Háromszéki lányok — (Megtartva): Egy nő vétke — Süketnek kell lenni.

1876

HOMOKAY LÁSZLÓ : Hunyadi László halála — Mária Terézia és a jezsuiták — Tricoche és Cacolet — Táncozó mint apáca, vagy kánkán a zárdában — Viola, az alföldi haramia — Tudor Mária, Angolhon királynője — Orsini Izabella — Petőfi Sándor élete és halála — Házasság gőzerővel vagy: ha kompromittáltál a farsangon, végy el a börtben — II. Rákóczi Ferenc fogsága — Pajkos diákok — Ádám és Éva.

CSÓKA SÁNDOR : A kaméliás hölgy — A háromcsőrű kacska — Szép Galathea — Megmérgezett nagybácsi — Szerelem és örökség — Egy szép asszony titka — Gerolsteini nagyhercegnő — A kintornás család — A kékszakállú herceg — Elbűvöltek vagy a lábszija gyógyhatalma — Fauszt, az ördög cimborája — Deborah, a szép zsidó hölgy — Merkei pasa vagy a hárem titkai — Egy színésznő vagy a művészet varázshatalma — Szép Heléna — Angolosan — Matrózok a földélezen — Tíz leány, egy férj sem — A rablógyilkos — Egyetlen leány.

HOMOKAY LÁSZLÓ : 15 éves férj — Az ördög párnája — A tolonc.

1877—78

(A helyi sajtó nem jelez vendéjátékot.)

1879

NYÉKI JÁNOS : Sárga csikó — Ellenállhatatlan — Judith asszony — A vereshajú — Iskárióth — Oh, azok a férfiak — Moor Károly, a haramiák fővezére — Piros bugyelláris — Kósza Jutka — Két pisztoly — Vízözön — Három kalap — Aesopus, a mese királya — Két árva — Szegedi menyecske — Ilona, a havasi bolond.

SZTUPA ANDOR : A holt szív — Cora és a 47. cikk — Georges hercegnő — Az utolsó levél — Szövetségeseik — Sphinx — Niniss — Egy katona története — Makrancos hölgy — Rokkant huszár — Az egyetlen leány — Fips, a híres nőszabó — Fourchmabault család — Púpos vagy rendszeres férjek — Robin orvos (1 felv.) — Daniseffek — Londoni koldusok — Egy pohár víz — Egy a mi népünkben — A szökött katona — Három pár cipő — Utazás Chinába.

1880

SZTUPA ANDOR: V. László — Nótás Kata — A gyöngéd rokonok — Az ördög része — Ágnes asszony — Fekete orvos — Nagyapó — A jó hazafiak — Munkácsi rabok — Korneville-i harangok — Fauszt (operett) — Brankovics György — Fatinica — Pletykapad — A tiszteletes ur keservei — Choufleuri úr otthon lesz — Proletárok.

1881

SZTUPA ANDOR: Bukow, a székegyek hóhérja — Alessandro Strodella — Fabricius úr leánya — Ifjabb Fromont és idősb Risler — Párisi élet — A becsület szegénye — Angot, a zsarnok leánya — Othello — Romeo és Júlia (operett) — A Jiróné Marcája — A fény árnyai — Boissy-i boszorkány — Rabagas.

VÁRADY FERENC: A sátán leánya — A párisi szegények — A legény bolondja — Zsidó honvéd — Ördög.

1882

VÁRADY FERENC: A fősvény — A képzelt beteg — Házassági három parancs — A szerelem vadrózsái.

BÉNYEI ISTVÁN: Kapitány kisasszony — Becsületszó — Tíz leány és egy férj sem — A bagdadi hercegnő — Kisasszony feleségem — Cifra nyomorúság — A kis herceg — Stern Izsák — Vájjunk el — Körösi lány — Völgy lilioma — III. Richárd (részletek) — Lear király (részletek) — Angolosan — Üdvöske.

NYÉKI JÁNOS: Amerikai párbaj — Vörös sapka — Az igmándi kispap — Szélháziak — Kaviár — Szép juhász — Huszárcsíny — Szép asszony kocsisa.

1883

SZTUPA ANDOR: Denevér — Az erkölcsi halott — Hamlet — Didier — Bánk bán — Jakab úrfi — Párisi adós — A kéjutazás — Kismenyecske — Hófehérke.

1884

POLGÁR KÁROLY: Szép leányok — Kisasszony feleségem — Cigány Panna — Bozóti Márta — Rip van Winkle — A kis herceg — Csókon szerzett vőlegény — Utolsó szerelem — A vén kupec — Az ember tragédiája — Csicsóné — Az utolsó zsidó — Robin de Bois — Gasparone — Türi Borcsa — Zsidó apáca.

1885

POLGÁR KÁROLY: Aranyember — Búzavirág — Buborékok — A vasgyáros — Isten keze — Az unokaöccs mint nagybátyja — Szabin nők elrablása — Nóra (Csiky G.) — Szép Ileana — Furcsa háború — Szép Meluzina — Lili — Gascogne-i nemes — Haramiák — Az akasztottak órája — Faustocska — Fedora — Koldusdiák — Az ifjúkori bűn vagy egy csapodár.

1886

B. POLGÁR GYULA: Sötét pont — Tüzzől pattant kislány — Fekete gyémántok — A tévedt nő — A tót leány — Cigánybíró — Zilah herceg — Az igazgatótanács megbukott — Új emberek.

1887

GERÓFFY ANDOR: Eleven ördög — A miniszter előszobájában — Szükség törvényt bont — Melinda (az utóbbi 3 darab egyfelvonásos) — A két Ranzau — A parasztkisasszony — Cigányprinc — Ördög naplója — Utazás a föld körül 80 nap alatt — Válgunk el — Felhő Klári — Az égben — Kölcsönkért feleség — Vadgalamb — A jó Fülöp.

1888

GERÓFFY ANDOR: A szkótt asszony — Bolondok grófja — Mikádó — Tohorzó — Cigánybáró — A kis szórakozott — Három pár cipő — Vasember — Varázsital — Görgei.

VOLGYI O. JÓZSEF: Aranyhalak — Borka és bicska — Rendkívüli előadás — Tündérlak Magyarországon — Hófehérke — Egy dalárünnepély viszontagságai — Dolores — Zsidó Sári — Lelenc — Nézd meg az anyját, vedd el a lányát — Egy csepp méreg — Uzai gyöngy — Thurán Anna — Szelem harca — Egy millió — Othello — A párisi — Saul király — Nadányi György.

1889

MIKLÓSSY GYULA: Nebáncsvirág — Suhanc — Ingyenélők — Nap és hold — Parasztkisasszony — Válás után — A löcsei fehér asszony — Clémenceau — Az arckép — Trapezunti hercegnő — Bánk bán — Magduska öröksége — Constantin abbé.

1890

ZOLTÁN GYULA: Szelem harca — Rang és mód — Hitves — Csapodár — Éjjel az erdőben — Magdolna — V. László — Női harc.

EGRI KÁLMÁN: Hűnutódok — Willars-dragonosok vagy a remete csengettyűje — Napamasszony — Nóra — Galambodi Sándor — Genuai dudás — A vadorzók — A szép Nádja — Náni — Örök törvény — Tyukodi Lőrinc — A méhek.

1891

EGRI KÁLMÁN: A nagy Galeotto — Az apósok — Márványhölgyek — Huszár szerelem — Gigerlik — Virágfakadás — A becsület — Fityfirity — Királyfogás — Óh, azok a nők — Uff király — Babos kendő A gályarab és családja — Király és pór — Az eleven ördög — Tücsök — Szép molnárné — Varázshegedű — Mumus — Orpheus az alvilágban — Suhanc — Színházi képtelenségek — Gábor Áron.

KOVÁCS JENŐ: A nagymama — Ördög és a párisi vak leány.

EGRI KÁLMÁN — DERÉKI ANTAL: Szökevény — Vasárnap délután — Cigányvár — Árvalányhaj — A rendjelvadász — A valéni nász — A szép juhászné — Szegény ifjú története — A megboldogult — Paraszttromf — Kisértetek.

1892

DERÉKI ANTAL: Idegen nő — Felolvasónő — Madarász.

EGRI KÁLMÁN: A diurnista — Spitzer Régi — Bolondok háza — Kismadaram — Dobó Katica — Thermidor.

DOMBAI MIHÁLY: Nőudvarlás — Egy boldogtalan asszony — Egérke (jele-
netek).

1893

CSÓKA SÁNDOR : Próbaházasság — Fokról fokra — Két szerelem — Feneanyók — Kis molnárné — Szép Darinka — A párisi élet — Roméo és Júlia — Ne hagyd magad Schlézinger — Az erdő szépe.

1894

KÁRPÁTHY GYORGY : A lengyel zsidó.

MONORI SÁNDOR : Lemondás — Az asszony verve jó — A búbos pacsirta — Apja lánya.

1895

HAJDU ISTVÁN : Tüzérek gyakorlata — Három testőr (Herczeg Ferenctől) — A király házasodik — Új honpolgár — Pzy Pál — A pópa — Kertészleány — Otthon — Don Juan — Lumpáci vagabond.

KOLOZSVÁRI N.SZ. : (DITRÓI MÓR) : Bernardo Montilla — A becstelének — A pap felesége — Charley nénje.

FÜREDI KÁROLY : A citerás — Bányamester.

1896

BOKOD IANTAL : Virágcsata — Mi történt az éjjel? — Rika vagy a szép cigánylány — Goldstein Számi — Holtomiglan — A méltóságos csizmadia — Primadonna — Hárcm Kázmér — Honthy háza — Pap és rektor — A párisi rongyszedő.

1897

BOKODI ANTAL : Durand — Tündérhaj — Odette — A kis alamuszi — Gyimesi vadvirág — Trilby — Léthe vize — A két Kohn — A négy évszak — A képzelt beteg (?).

DEÁK PÉTER : Kék asszony — Gyerekasszony — Diploma.

1898

FEKETE MIKSA : A folt, amely tisztít — Az ördög mátkája — Niobe — Államtitkár — Keresd a szíved — Szultán — A nagyzás hóbotja — Csalj meg, édes — Diplomás kisasszonyok — Tücsök — Magdolna — Nőemancipáció — Örök törvény.

1899

SZALKAY LAJOS : A gésák vagy a japáni teaház — Talmi hercegnő — Himfy dalai — Hálókocsik ellenőre — Mozgó fényképek — Geleji kiskirály — Aranylakodalmom — Sepsiszentgyörgyi varrólányok.

KÉZIRATOS DRÁMÁK SEPSISZENTGYÖRGYÖN

A sepsiszentgyörgyi színjátszás történetének e rövid vázlata hiányosabb lenne, ha nem emlékezünk meg a régi Háromszékről elszármazott nevesebb színészekről, drámaírókról, fordítókról, akiknek pályája hozzátartozik a megye művelődéstörténeti hagyományaihoz.

Hivatásukat a kor sajátos gazdasági, társadalmi, művelődési viszonyai miatt nem szolgálhatták szülőföldjükön, mely akkor tudásukra, művészetükre még nem tartott igényt, hanem leginkább Kolozsvárt tevékenykedtek. Szülőfalujuk, székvárosuk, Sepsiszentgyörgy közönsége nem látta őket.

Gyalui Farkas a szentgyörgyi múzeum 50. jubileumán kiadott Emlékkönyvben (Sepsiszentgyörgy, 1929) **A magyar színészet székely nagyjai** c. dolgozatában maradandó emléket állított a haralyi **Fejér-testvéreknek**, gidófalvi **Jancsó Pálnak**, a kálnoki **Benke** családnak és étfalvi **Szakács Andornak**.

Aranka György, **Bölöni Farkas Sándor**, **Benedek Elek** színházszervező, illetve színműírói tevékenységét újabban több monográfia, dolgozat méltatta. Nem él kellőképpen a köztudatban az ugyancsak e tájakról elszármazott **esztelneki Szacs vay Imre** művészetének emléke.

Ezúton hívjuk fel a színház- és drámatörténeti kutatók figyelmét **Kövesdi Boér Sándorra**, akiről megemlékezik Szinnyei írói lexikona és Bayer József is. Szinnyei felsorolja Boérnak az Erdélyi Játékos Gyűjteményben

Étfalvi Szakács Andor
kolozsvári színész
1865—1924

Esztelneki Szacs vay Imre
Shakespeare-színész
1854—1939

megjelent drámai munkáit, Bayer pedig 1887-ben közölte³² Boér kiadatlan történelmi drámáinak címjegyzékét. A sepsiszentgyörgyi 1. sz. fiúliceum (volt Székely Mikó Kollégium) könyvtárában őriznek egy **Nemzeti Darabok, Az az Erdélyi és Magyar Országi válogatott Történetekből készült Érzékeny Játékok Mellyeket szerzett K. Boér Sándor 2-ik kötet** című kéziratot. Ebben két olyan Boértól írt történelmi dráma olvasható, amelyről sem Szinnyei, sem Bayer nem tudott. Címük: **Dosa György vagyis a Paraszt Katonák és Második Szulimán Császár vagyis Az ujj Törvény.**

Ez a két cím abban a felsorolásban sem szerepel, amelyet drámáiról K. Boér Sándor a Tudományos Gyűjtemény 1827. évfolyamának IV. kötetében közzétett. Különösen a Dózsa-dráma tarthat számot érdeklődésre.

A RÉGI HÁROMSZÉKRŐL ELSZÁRMAZOTT SZÍNÉSZEK, SZÍNŰÍRŐK, FORDÍTÓK, SZÍNHÁZBARÁTOK, ZENÉSZEK³³

- ANDRÁD ELEK, barátosi (18—19. sz.) úttörő színész Kolozsvárt (1805), színműíró, rémdrámákat írt.
- ARANKA GYÖRGY, zágoni (1737—1817), a felvilágosodás tevékeny kultúrpolitikusa, színműfordító
- BÁCS KÁROLY id., martofalvi (megh. 1872), színész.
- BÁCS KÁROLY ifj., martonfalvi (1849—1903), színész.
- BARABÁS BÉLA, albisi (1855—?), színészmecénás
- BARTÓK LAJOS, málnási (1851—1902), költő és színműíró.
- BENEDEK ELEK, kisbaconi (1859—1929), a „Többsincs királyfi” c. 3 felv. népmese (1899) és a „Falusi bohémek” c. 3 felv. idill (1912) szerzője.
- BENKŐ KÁROLY, kisbaconi (1805—1863), színműíró.
- BODOR LAJOS, lécfalvi (1813—1848), színműíró.
- BODOSI JÓZSEF (1844—1892), baróti születésű színész és sugó.
- BÖLÖNI SÁMUEL, 18. századi színműfordító.
- CSEREY FARKAS ifj., nagyajtai (1773—1842), színműfordító.
- CSEREY MIKLÓS, az úttörő színészek pártfogója.
- CZAKÓ ZSIGMOND (1820—1847), színész, családja a „sepsiszentgyörgyi” előnevet viselte. Színműíró, a polgári dráma előhírnöke.
- DEÁK FARKAS, köpeci (1828—1888), színműfordító.
- DEMÉNY ALBERT, szentkatolnai (1856—?), színész.
- ECSEDI JOZÉFA (1795—1827), úttörő színésznő, Déryné pályatársa a kolozsvári színházban. Illyefalván született. Felesége volt Kilényi Dávidnak és Pály Eleknek.
- FARKAS SÁNDOR, bölöni (1795—1842), a kolozsvári színházi bizottság titkára, Sepsiszentgyörgy város követe az országgyűlésen, író, politikus.
- FERENCZI JENŐ, barátosi származású színész (?).
- GYÁRFÁS ANNA, lécfalvi, férjzett Bánffy Dánielné, a kolozsvári színészet pártfogója.
- KORÉ (KORÉH) ZSIGMOND, bikfalvi (1761—1793) festőművész és Kotzebue-fordító.
- KOVÁCS LÁSZLÓ, kézdi (1864—?) színész.
- KOVÁCS SÁNDOR, székely származású színész, születési adatai ismeretlenek.
- NAGY IMRE, dálnoki (1837—1916), színész.
- NAGY JAKAB, gelencei, tilinkóművész, többször fellépett Sepsiszentgyörgyön a 19. század második felében.

NAGY MIKLÓS, dálnoki (1882—1913) színész.

ORBÓK ATTILA, kökösi (1888—) újság-, regény- és színműíró, Pozsonyban született.

PORZSOLT KÁLMÁN, barátosi (1860—1940) Heves megyében született, színműíró, a Népszínház igazgatója.

RÁDAI DÉNES (1887—), nagyborosnyói születésű rendező Bp-en Hevesi Sándor igazgatósa idején, a beszédművészeti iskola tanára.

SÁNDOR JÓZSEF, szentléleki (1824—1889), a kolozsvári színház titkára.

SZACSVAY IMRE, esztelneki (1854—1939), Irsán született, a kolozsvári és a budapesti N.Sz. tragikai hőse, a leghíresebb Shakespeare-színész.

SZÁSZ BÉLA, szemerjai (1840—1898) színházi szakíró.

SZÁSZ BÉLA ifj., szemerjai (1868—1938), színműíró, műfordító.

SZÁSZ KÁROLY, szemerjai (1829—1905), színműíró és fordító.

SZÁSZ KÁROLY ifj., szemerjai (1865—1950), színműíró és drámatörténész.

SZÁSZ ZOLTÁN, szemerjai (1877—1940) kritikus és színműíró.

TÓTH SÁNDOR, kovásznai (1730—1792) színműfordító. Ő készítette az egyik legkorábbi Plautus-fordítást (Mostellaria).

TÓVOLGYI (VITÁLYOS) BÉLA (1850—1923), felsőcsernátoni születésű színész, színiigazgató. Feleségével, DOBAY ERZSIVEL együtt többször vendégszerepelt Sepsiszeri györgyön.

ÜTŐ ENDRE, szentiványi, színész, születési adatai ismeretlenek.

VENDREY FERENC (1858—1940, Aschermann Ferenc 48-as honvédezredes fia, Sepsiszentgyörgyön született, a Vígszínház alapító gárdájának színésze.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA TEATRULUI ÎN SF. GHEORGHE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

(Rezumat)

Cu ocazia aniversării a 20 de ani de la înființarea Teatrului maghiar de stat din Sf. Gheorghe — o creație a statului democrat popular român, destinată dezvoltării în limba maternă a culturii minorității maghiare din această regiune — autorul, S. Salamon, publică o serie de date concrete culese în Arhivele statului din localitate și din presa locală contemporană.

Autorul constată că primele reprezentații de teatru profesionist au avut loc în acest orașel înainte de 1838 și ele se datoresc trupelor ambulante organizate la Cluj.

În a doua jumătate a secolului al 19-lea Sf. Gheorghe a fost vizitat de peste 30 de trupe diferite care au realizat în acest interval peste 1000 de reprezentații.

Meritul lor constă în popularizarea clasicilor universali (Lope de Vega, Shakespeare, Molière, Goethe, Hugo, Ibsen), maghiari (Katona, Szilágyi, Madách, Csiky), în invitarea ocazională a protagoniștilor artei dramatice maghiare a vremii (E. Kovács, Feleki, Hegedüs, Újházi). Ele au pus în scenă patru piese cu un subiect luat din viața poporului român (Ileana..., Frumoasa Ileana, Nunta din Văleni, Popa) și două piese consacrate amintirii eroului local 48-ist, Gábor Áron.

Nefiind subvenționate de stat, luptind cu grija zilei de mâine, aceste trupe au exercitat și o influență nefastă asupra publicului, căutind cuccerirea lui din direcția rezistenței minime, adică prin reprezentarea unui număr exagerat de comedioare ușoare, vodviluri și operele superficiale destinate în exclusivitate distracției trecinde.

Lucrarea este un extras dintr-un studiu mai amplu păstrat în manuscris în biblioteca teatrului actual.

Publicația prezintă este însoțită de lista pieselor jucate în Sf. Gheorghe între anii 1869—99.

CONTRIBUTIONS À L'HISTOIRE DU THÉÂTRE À SF. GHEORGHE AU 19e SIÈCLE

(Résumé)

À l'occasion du 20e anniversaire du Théâtre Hongrois de l'État de Sf. Gheorghe — une création de l'État démocratique populaire roumain, destinée à développer la culture et la langue maternelle de la minorité hongroise de cette région — l'auteur, S. Salomon, fournit de nombreuses dates concrètes à l'histoire du théâtre dans cette ville.

D'après ses recherches entreprises dans les dernières dix années dans les Archives de l'État de Sf. Gheorghe et dans la presse locale, on peut constater que les premiers spectacles de théâtre professionnel furent représentés dans cette bourgade d'autrefois avant 1838 par les troupes ambulantes organisées à Cluj.

Dans la deuxième moitié du 19e siècle plus de 30 ensembles différentes visitèrent cette localité en réalisant plus de 1000 représentations.

Leur mérite consiste dans la popularisation des classiques universels (Lope de Vega, Shakespeare, Molière, Goethe, Victor Hugo, Ibsen), hongrois (Katona, Szigligeti, Madách, Csiky), dans l'invitation occasionnelle des protagonistes de l'art dramatique hongrois du temps (E. Kovács, Felde, Hegedüs, Ujházi). Ces troupes ont mis en scène quatre pièces au sujet puisé de la vie du peuple roumain et deux pièces consacrées au mémoire du héros local des révolutions de 1848—49, Gábor Aron.

Leur influence néfaste consiste dans la popularisation exagérée des „genres faciles”. Mangués de subventions, pour pouvoir gagner leur pain quotidien, ces ensembles cherchaient acquérir la bienveillance du public en l'assiégeant de la direction de la résistance minimale. Ils inondèrent la scène de l'hôtel de la ville d'une foule de comédies et d'opérettes superficielles, destinées en exclusivité à la distraction momentaine et passante.

La publication s'achève par une bibliographie utile et par la liste des pièces représentées à Sf. Gheorghe entre 1869—99.

JEGYZETEK

1. ORBÁN BALÁZS: A Székelyföld leírása. III. kötet. Háromszék. Pest, 1869.
2. ÁRVAY JÓZSEF főlevéltáros közlése. Sepsiszentgyörgy, Megyei Levéltár.
3. Ua.
4. Ifj. GÖDRI FERENC: Sepsiszentgyörgy város története. Háromszék vármegye. Emlékkönyv. Sepsiszentgyörgy, 1890. — CS. BOGÁTS DÉNES: Sepsiszentgyörgy. (Székelyföld írásban és képműben. Bp. 1941). — A további emlékeztető adatok is e két műből származnak.
5. Az 1786. évi népszámlálás megyei összesítő táblázata. Megyei Levéltár, Sepsiszentgyörgy. Háromszék megye levéltára, 1671/1786 sz.
6. Színművészeti Lexikon. Szerk. Schöpflin Aladár. Év és hely nélkül. „Unitárius iskolai drámák” címszó. A továbbiakban ezt a művet röviden így idézzük: SzL.
7. HASSÁK VIDOR vonatkozó dolgozata a kézdívasárhelyi kantai róm. kat. gimn. 1895—96 évi Értesítőjében. — Az eszternelki iskolai színjátszásról megemlékezik BEREZ GYULA (Háromszék vármegye népoktatási intézményeinek története. Brassó, 1893): „Majd az akkori kornak megfelelőleg, megalakul az iskola mellett a színház is, hol az ifjúság színházi előadásokat rendezett, mely már magában igen nagy számú tanulót csoportosított össze”. A könyv szerzője nem nevezi meg értesülése forrásait. Az eszternelki iskolai színjátszást Berecz adatai alapján az 1750-es évekre tehetjük.
8. JANCsó ELEMÉR: A magyar irodalom a felvilágosodás korában. Bukarest, 1969, 298. l.
9. CS. BOGÁTS DÉNES: Szemerja... stb. története. Sepsiszentgyörgy, 1943.
10. ENYEDI SÁNDOR: Úttörő vándorszínészek útjain... Sepsiszentgyörgy, Megyei Tükör, 1970.I.24.
11. ORBÁN LÁSZLÓ: Adalékok a brassai magyar színészet történetéhez 1848-ig. Emlékkönyv Kristóf György 60. születésnapjára. Kolozsvár, 1939.
12. ENYEDI SÁNDOR id. cikke.
13. ENYEDI SÁNDOR levélbeli közlése 1968. nov. 24-i keltezéssel.
14. Megyei Levéltár, Sepsiszentgyörgy. Háromszék megye levéltára, 1991/1840 sz. ÁRVAY JÓZSEF közlése.
15. ENYEDI SÁNDOR id. cikke.
16. ÁRVAY ÁRPÁD: Az első turné. Bukarest, Előre, 1969.V.18.
17. Megyei Levéltár, Sepsiszentgyörgy. Háromszék megye levéltára. Főkirálybíró iratai, 55/1841 sz. ÁRVAY JÓZSEF közlése.
18. Idézi ENYEDI SÁNDOR id. cikkében.
19. Ifj. GÖDRI FERENC id. műve.
20. ENYEDI SÁNDOR id. cikke.
21. ENYEDI SÁNDOR levélbeli közlése 1969.III.14-i keltezéssel.
22. Megyei Levéltár, Sepsiszentgyörgy. Sztgy. város levéltára. Tanácsi jegyzőkönyv: 1851, 1852. Elnöki jkv. 1851—52. Közgyűlési jkv. 1851—53. Tanácsi jkv. 1853.
23. U.o. Közgyűlési jkv. 1852.
24. ÁRVAY JÓZSEF felfedezése 1969-ben.
25. Városi levéltár. Közgyűlési jkv. 1868.
26. U.o. Közgyűlési jkv. 1866.

27. A Nagy Mihály, Nyíri, Hubai, Györffy, Fehérvári vendégjátékára vonatkozó adatokat l. a városi levéltárban található Iktatójegyzőkönyv 1862. évi 10, 84, 120, 201, 335 sz.; a Közigazgatási beadványi jkv. 1864. évi 171, 204, 759 sz.; a Közjegyzőkönyv 1867. nov. 12-i; a Tanácsülési jkv. 1869. évi 85. sz., 1870. évi 22. sz., 1871. évi 54, 82. sz., 1872. évi 52 sz., 1873. évi 10, 19, 72. sz. alatt. Megyei Levéltár. Arvay József és Kónya János gyűjtése.
A hetvenes évekre vonatkozó adatokat l. a Nemere c. hirlap megfelelő évfolyamaiban. Megj. Brassóban és Sepsiszentgyörgyön.
28. Városi levéltár. Közgyűlési jkv. 1870.
29. Az 1879—1899 közötti időszakra vonatkozó adatokat a Sepsiszentgyörgyön szerkesztett és nyomtatott Székely Nemzet c. hirlapból vettük.
30. Városi levéltár. Közgyűlési jkv. 1896. 127. pont.
31. Ifj. GÖDRI FERENC polgármester jelentése Sepsi-Szent-György rendezett tanácsú város 1896—1899. évi közigazgatási állapotáról. Sepsi-Szent-György, Jókai nyomda Rt.
32. EPhK 1887. évf. 750. l.
33. A SzL címszói alapján készült összeállítás.